

**MUHTASARI WA HOTUBA YA WAZIRI WA AFYA MHE. UMMY A.
MWALIMU (MB) KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI
YA FEDHA KWA MWAKA 2024/25**

UTANGULIZI

1. **Mheshimiwa Spika**, kufuatia taarifa iliyowasilishwa mbele ya Bunge lako Tukufu na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya afya na masuala ya UKIMWI **Mheshimiwa Stanslaus Haroon Nyongo** Mbunge wa Maswa Mashariki ambayo imepitia na kuchambua kwa kina bajeti ya Wizara ya Afya, naomba kutoa hoja kwamba sasa Bunge lako likubali kupokea na kujadili taarifa ya utekelezaji ya Mpango na Bajeti ya Wizara ya Afya kwa mwaka 2023/24 na vipaumbele vya Wizara kwa mwaka 2024/25. Aidha, ninaliomba Bunge lako Tukufu likubali kupitisha makadirio ya mapato na matumizi ya kawaida pamoja na miradi ya maendeleo ya Wizara kwa mwaka 2024/25.
2. **Mheshimiwa Spika**, awali ya yote napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa Rehema kwa kuniwezesha kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu na kuwasilisha hotuba yangu siku ya leo. Aidha, kipekee naomba kutumia fursa hii kumshukuru kwa dhati **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan**, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuendelea kuniamini kusimamia Sekta ya Afya. Sekta inayogusa maisha ya kila siku ya kila mtu, mwanamke au mwanaume, kijana au mzee, tajiri au maskini sababu mtu ni afya na afya ni mtaji. Vilevile, nimshukuru Mheshimiwa Rais kwa kuendelea kuipa kipaumbele Sekta hii kwa kutoa miongozo, maagizo na maelekezo mbalimbali yaliyolenga kuboresha upatikanaji wa huduma za afya nchini. Katika kipindi cha miaka mitatu ya uongozi wake Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, amefanya mapinduzi makubwa katika Sekta ya afya, ningependa kutambua mambo makubwa kumi (10) aliyoyafanya kama ifuatavyo:-
 - i. Ujenzi na uboreshaji wa miundombinu ya kutolea huduma za Afya katika maeneo mbalimbali nchini ambao umewezesha **Vituo vya kutolea huduma za Afya kuongezeka** kutoka vituo 8,549 Mwaka 2021 hadi vituo 9,693 mwaka 2024;

- ii. **Kuongezeka kwa Vifaa tiba vya kisasa vya uchunguzi** wa magonjwa mbalimbali ikiwemo; - MRI kutoka 7 hadi 13, CT-Scan kutoka 12 hadi 45, Digital X-RAY kutoka 147 hadi 346, Ultrasound kutoka 476 hadi 668, Echocardiogram kutoka 95 hadi 102, Cathlab kutoka 1 hadi 4, Pet Scan imenunuliwa 1 ambayo awali haikuwepo Katika kipindi cha miaka mitatu;
- iii. **Kuongezeka kwa idadi ya vitanda vya kulaza wagonjwa** katika vituo vya kutolea huduma za afya kutoka vitanda 86,131 mwaka 2021 hadi vitanda 145,374 Machi 2024;
- iv. Kuongezeka kwa **idadi ya vitanda kwa ajili ya wagonjwa mahututi** (ICU) katika vituo vya umma kutoka vitanda 258 vya mwaka 2021 hadi kufikia vitanda 1,362 Machi 2024;
- v. Kuimarika kwa **hali ya upatikanaji wa dawa na bidhaa za Afya** (aina 290) katika vituo vya kutolea huduma za afya vya umma kutoka asilimia 58 kufikia asilimia 79 Machi 2024;
- vi. Kuongezeka kwa idadi ya Hospitali zinazotoa **huduma ya magonjwa ya dharura (EMD)** kutoka saba (7) mwaka 2020 hadi kufikia 116 Machi 2024;
- vii. Kupatikana kwa **huduma za ubingwa na ubingwa bobezi** kwa gharama nafuu nchini na pia kuvutia wagonjwa kutoka nje ya nchi (Tiba Utalii) ambapo wagonjwa kutoka nje ya nchi wameongezeka kutoka 5,705 mwaka 2022 hadi 7,843 mwaka 2024;
- viii. Kuongezeka kwa vituo vya kutolea huduma za afya vyenye uwezo wa kutoa huduma za dharura za uzazi ikiwemo upasuaji wa kumtoa mtoto tumboni (CEmONC) kutoka 388 mwaka 2021 hadi 523 mwaka 2024;
- ix. **Kupungua kwa vifo vya wajawazito** kutoka vifo 556 kwa kila vizazi hai 100,000 mwaka 2016 hadi kufikia vifo 104 kwa kila vizazi hai 100,000 na **kupungua kwa vifo vya watoto wenye umri chini ya miaka mitano** kutoka vifo 67 kwa kila vizazi hai 1,000 hadi kufikia vifo 43 kwa kila vizazi hai 1,000.
- x. **Kupungua kwa vifo vitokanavyo na UKIMWI** kutoka vifo 29,000 mwaka 2022 hadi vifo 22,000 Machi 2024 na **Kifua Kikuu** kutoka vifo 25,800 mwaka 2022 hadi vifo 18,100 Machi 2024 .

3. ***Mheshimiwa Spika***, Namba zinaongea, **Tumesikia, tumeona na kuthibitisha wenyewe** mambo makubwa ambayo yamefanyika ndani ya Sekta ya Afya. Niwaombe Waheshimiwa Wabunge na Wananchi wote tuendeleo kumuunga mkono Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan ili maono yake ya kuboresha Sekta hii ya Afya na wananchi kuendelea kupata huduma bora za afya nchini yatimie. Kupitia mafanikio haya ni dhahiri kuwa Rais wetu ni kinara wa mageuzi chanya ndani ya Sekta ya Afya nchini.
4. ***Mheshimiwa Spika***, ninaomba nitumie fursa hii kutoa pole kwa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, **Mheshimiwa Dkt. Hussein Ali Mwinyi**, Rais wa Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi, wanafamilia wote, Bunge lako Tukufu, ndugu, jamaa, marafiki na Watanzania kwa ujumla kwa kumpoteza kiongozi wetu mpendwa Hayati Ali Hassan Mwinyi aliyekuwa Rais wa Awamu ya Pili ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Aidha, nawashukuru wataalam wote wa Afya ndani ya nchi walioshiriki katika jitihada za kumtibu kiongozi wetu. Hakika tutaendelea kumuenzi kiongozi huyu mahiri aliyelea mageuzi makubwa ya mapambano dhidi ya magonjwa yasiyoambukiza kwa kuyaishi kwa vitendo. Tunamuomba Mwenyezi Mungu aipe roho ya Hayati pumziko la milele. Amina
5. ***Mheshimiwa Spika***, vilevile, nitoe pole tena kwa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, wanafamilia, ndugu, jamaa, marafiki na Watanzania wote kwa kumpoteza mwanasiasa nguli na mahiri, **Mheshimiwa Edward Ngoyai Lowasa** aliyewahi kuwa Mbunge wa Jimbo la Monduli na Waziri Mkuu Mstaafu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Tunamuomba Mwenyezi Mungu aipe roho ya Hayati pumziko la milele. Amina
6. ***Mheshimiwa Spika***, Napenda kutoa shukrani za dhati kwa **Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango**, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambaye amekuwa mstari wa mbele katika kuhakikisha Serikali inatimiza wajibu wake wa kuboresha huduma za afya nchini hususan kwa wananchi wa maeneo ya Vijijini. Aidha, nitumie fursa hii kumshukuru **Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb)**, Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa uongozi wake mahiri katika

utendaji na kuimarisha huduma zinazotolewa katika Sekta ya Afya nchini. Vilevile, nampongeza kwa Hotuba yake aliyoiwasilisha kwenye Bunge lako Tukufu tarehe 3 Aprili, 2024 ambayo imetoa mwelekeo wa majukumu yatakayotekelezwa na Serikali katika mwaka 2024/25. Pia, nampongeza **Mheshimiwa Dkt. Dotto Mashaka Biteko**, kwa kuaminiwa na **Mheshimiwa Rais Dkt. Samia Suluhu Hassan** kuteuliwa kuwa Naibu Waziri Mkuu na Waziri wa Madini.

7. ***Mheshimiwa Spika***, Napenda kukupongeza wewe binafsi kwa kuchaguliwa kuwa Rais wa 31 wa Umoja wa Mabaraza ya Kitaifa Duniani (IPU) na Baraza la uongozi la IPU ambacho ni chombo kikuu cha kufanya maamuzi kinachojumuisha wabunge kutoka Duniani kote. Aidha, nampongeza **Naibu Spika, Mheshimiwa Mussa Azzan Zungu**, kwa kuendelea kuliongoza Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa uadilifu mkubwa, lakini pia kwa kuzingatia na kusimamia Sheria na Kanuni zinazoliongoza Bunge lako tukufu katika kutekeleza majukumu yake ya kila siku. Tunapenda kukuhakikishia kuwa uongozi na watumishi wa Sekta ya Afya nchini tutatekeleza wajibu wetu wa kutoa huduma bora za afya kwa kuzingatia Sheria na Kanuni mbalimbali zinazopitishwa na Bunge lako tukufu. Aidha, nitumie fursa hii kuwapongeza Wenyevidi wa Bunge kwa kusimamia vyema mijadala ndani ya Bunge.
8. ***Mheshimiwa Spika***, kipekee ninapenda kuishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya afya na masuala ya UKIMWI, chini ya Mwenyekiti wake **Mheshimiwa Stanslaus Haroon Nyongo (Mb)**, na Makamu wake, **Mheshimiwa Dkt. Faustine Englebert Ndugulile (Mb)** kwa ushauri na maelekezo waliyoyatoa katika kuboresha utendaji wa Wizara hususani katika kipindi cha maandalizi ya bajeti hii. Aidha, ninawashukuru waheshimiwa Wabunge wote kwa ushirikiano mzuri wanaonipatia ikiwemo kutoa ushauri na maoni mbalimbali yenye lengo la kuboresha huduma za afya. Ninawaahidi waheshimiwa Wabunge wote kwamba, Wizara yangu itazingatia ushauri wenu katika utekelezaji wa majukumu yetu kwa wananchi. Vilevile, Wizara yangu itaendelea kuwapa ushirikiano katika kutekeleza majukumu na kazi zetu za kuwatumikia Wananchi ndani na nje ya Bunge.

9. ***Mheshimiwa Spika***, napenda kutoa pongezi kwa **Mheshimiwa Bahati Keneth Ndingo** kwa kuchaguliwa kuwa Mbunge wa **Jimbo la Mbarali**. Aidha, naomba kutoa pole kwako, Bunge lako Tukufu, kwa Familia na Wananchi wa Jimbo la Mbarali kwa kifo cha **Mheshimiwa Francis Mtega** aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Mbarali, **Mheshimiwa Ahmed Yahya Abdulwakil** aliyekuwa wa Mbunge wa **Jimbo la Kwahani**. Vilevile, natoa pole kwa Watanzania wote, waliopoteza ndugu, Jamaa na marafiki zao kutokana na sababu mbalimbali ikiwa ni pamoja na magonjwa, ajali na majanga mbalimbali ikiwemo mafuriko yaliyotokea Wilayani Hanang Mkoani Manyara na Rufiji Mkoani Lindi. Mungu azilaze roho za marehemu wote mahali pema peponi, Amina.
10. ***Mheshimiwa Spika***, baada ya kutoa maelezo ya awali, ninapenda sasa kutoa maelezo kuhusu utekelezaji wa majukumu ya Wizara ya Afya kwa mwaka 2023/24, Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi pamoja na maombi ya fedha ya kutekeleza vipaumbele vya Wizara kwa mwaka 2024/25 **kama yalivyoainishwa kuanzia ukurasa wa 10 hadi 302 wa hotuba yangu.**
11. **Mheshimiwa Spika**, naomba hotuba yangu yote iingizwe kwenye ***hansard***

MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA MPANGO NA BAJETI KWA MWAKA 2023/24

12. ***Mheshimiwa Spika***, katika kutekeleza majukumu yake, Wizara imeendelea kuzingatia Dira ya Taifa ya Maendeleo (2025), Mpango wa tatu wa Maendeleo wa Miaka Mitano wa Taifa (2021/22 – 2025/26), Sera ya Afya ya mwaka 2007, Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi (CCM) ya 2020-2025, Mpango Mkakati wa Tanowa Sekta ya Afya (HSSP V) 2021/22 – 2025/26, Malengo ya Maendeleo Endelevupamoja na makubaliano ya Kimataifa na kikanda yenye lengo la kuimarisha utoaji wa huduma za afya kwa wananchi. Katika bajeti ya mwaka 2023/24, Wizara yangu kwa kushirikiana na Wizara nyingine, Idara na Taasisi za Serikali, Wakala za Serikali na Wadau wa Maendeleo ilipanga kutekeleza Vipaumbele mbalimbali vyenye lengo la kuboresha utoaji wa huduma za afya kwa wananchi. **Vipaumbele hivyo vimeainishwa kuanzia ukurasa wa 10 hadi 13 wa hotuba yangu.**

MAPATO NA MATUMIZI YA FEDHA

13. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kupitia Fungu 52 **hukusanya mapato** kutokana na huduma za tiba zitolewazo katika Hospitali zilizo chini yake, tozo na uchangiaji wa huduma katika Taasisi mbalimbali, ada za Vyuho na uuzaji wa zabuni. Katika mwaka wa fedha 2023/24 Wizara na Taasisi zilizo chini yake ilikadiria kukusanya kiasi cha **Shilingi 677,621,168,391** ambapo kati ya fedha hizo, Shilingi **88,414,775,177** ni kutoka vyanzo vya ndani vya Makao Makuu ya Wizara ikiwemo Bodi na Mabaraza ya Kitaaluma, Shilingi **111,585,224,823** kutoka Hospitali za Rufaa za Mikoa na Shilingi **477,621,168,391** ni kutoka Hospitali za Kanda, Maalum, Taifa pamoja na Taasisi zilizo chini ya Wizara.
14. **Mheshimiwa Spika**, Hadi kufikia Machi 2024, Wizara na Taasisi zilizo chini yake imekusanya jumla ya kiasi cha **Shilingi 528,728,911,186.17** sawa na asilimia 78 ya makadirio yote ya maduhuli ya Shilingi 677,621,168,391. Kati ya fedha hizo, kiasi cha Shilingi 53,111,059,890.15 sawa na asilimia 60 ya makadirio kimekusanywa kutoka Makao Makuu ya Wizara, kiasi cha Shilingi 105,446,924,814.35 sawa na asilimia 94 kimekusanywa kutoka Hospitali za Rufaa za Mikoa na kiasi cha Shilingi 370,170,926,481.67 sawa na asilimia 78 kimekusanywa kutoka katika Taasisi zilizo chini ya Wizara, kama ilivyoainishwa katika **Kiambatisho Na. 1 hadi Na. 3 ukurasa wa 309 hadi 331 wa hotuba yangu**
15. **Mheshimiwa Spika**, Katika mwaka wa fedha 2023/24, Wizara iliidhinishiwa na Bunge lako tukufu kutumia jumla ya kiasi cha **Shilingi 1,235,316,516,000** ili kutekeleza majukumu yake. Kati ya fedha hizo, kiasi cha Shilingi 502,951,909,000 ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Shilingi 732,364,607,000 ni kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo. Aidha, kati ya fedha zilizoidhinishwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida, kiasi cha Shilingi 148,609,423,000 ni kwa ajili ya matumizi mengineyo na Shilingi 354,342,486,000 ni kwa ajili ya Mishahara ya watumishi wa Wizara makao Makuu, Hospitali ya Taifa, Hospitali Maalum, Hospitali za Rufaa za Kanda na Hospitali za Rufaa za Mikoa. Vilevile, kati ya fedha zilizoidhinishwa kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo, kiasi cha Shilingi 430,298,000,000 ni fedha za ndani na Shilingi 302,066,607,000 ni fedha za nje.

16. **Mheshimiwa Spika**, Hadi kufikia Machi 2024, jumla ya kiasi cha **Shilingi 838,442,785,386.82** kimepokelewa sawa na asilimia 68 ya bajeti ya Shilingi 1,235,316,516,000 iliyoidhinishwa. Kati ya fedha hizo, kiasi cha Shilingi 404,859,107,830.80 sawa na asilimia 80 ya bajeti ya Shilingi 502,951,909,000 kimepokelewa kwa ajili ya kugharamia matumizi ya kawaida na kiasi cha Shilingi 433,583,677,556.02 sawa na asilimia 59 ya bajeti ya Shilingi 732,364,607,000 kimepokelewa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya Maendeleo.
17. **Mheshimiwa Spika**, Kati ya fedha zilizopokelewa kutoka vyanzo vya nje, kiasi cha **Shilingi 96,926,989,204.68** kilipokelewa kupitia mfumo wa *D-Fund* kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi Misonge ya UKIMWI, Kifua Kikuu na Malaria. Kati ya fedha hizo, kiasi cha Shilingi 73,735,718,410.08 kutoka Mfuko wa Dunia "*Global Fund*" kwa ajili ya mapambano dhidi ya UKIMWI, Kifua Kikuu na Malaria, kiasi cha Shilingi 17,073,866,385.60 kutoka Benki ya Dunia na kiasi cha Shilingi 6,117,404,409 kutoka *Susan Thompson Buffet Foundation Account* kwa ajili ya utekelezaji wa mradi wa Programu ya Uwekezaji wa Afya ya Mama na Mtoto. **Maelezo zaidi yapo ukurasa wa 13 hadi ukurasa wa 17 wa hotuba yangu**

UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA

18. **Mheshimiwa Spika**, Taarifa ya utekelezaji wa majukumu ya Wizara katika kipindi cha mwaka 2023 hadi Machi 2024 inapatikana **kuanzia ukurasa wa 17 hadi 281 wa hotuba yangu. Naomba kueleza baadha ya afua tulizozitekeleza.** Naomba kutoa ufafanuzi wa baadhi ya kazi zilizotekelezwa katika kipindi husika

HUDUMA ZA KINGA

19. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kusimamia na kuimarisha huduma za kinga ikiwemo kuhakikisha **huduma za chanjo** na vifaa vya kutolea chanjo vinapatikana kulingana na mahitaji ya Mikoa yote nchini. Lengo likiwa ni kuhakikisha kuwa watoto wote wenye umri chini ya mwaka mmoja, watoto chini ya miaka mitano, wajawazito na wasichana wenye umri wa miaka 9 hadi 14 ambao ni walengwa wa huduma za chanjo wanapata huduma hizo kwa wakati. **Ufafanuzi wa kina katika eneo hili unapatikana kutoka ukurasa wa 17 hadi 24 wa hotuba yangu.**

20. ***Mheshimiwa Spika***, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara iliweka lengo la kuchanja jumla ya watoto 2,180,313. Hadi kufikia mwezi Machi 2024 jumla ya **watoto 2,245,722** sawa na asilimia 103 walikuwa wamechanjwa **chanjo ya Penta3** ambayo hutumika kama kipimo kikuu cha utoaji wa **chanjo ikilinganishwa na uchanjaji wa watoto 1,596,951** kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, hali ya utoaji wa chanjo nyingine uliendelea kuimarika ambapo chanjo ya Surua Rubella dozi ya kwanza (MR-1) ilifikia asilimia 101 na asilimia 98 kwa dozi ya pili (MR-2) ikilinganishwa na asimilia 97 na asilimia 95 kwa dozi ya pili kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Rota 2 asilimia 99 na PCV-3 asilimia 100, na Chanjo ya Polio dozi ya tatu (OPV 3) ilifikia asilimia 101. Juhudi hizi zinalenga kuhakikisha kuwa watoto wote wanaostahili kupata chanjo hizo wanapata kwa usahihi na wanakingwa dhidi ya magonjwa hayo yanayoweza kuzuilika kwa chanjo hapa nchini.
21. ***Mheshimiwa Spika***, Serikali imeendelea kuwalinda wasichana wenye umri wa miaka 14 dhidi ya **Saratani ya mlango wa kizazi** kwa kununua na kusambaza chanjo ya Human Papilloma Virusi (HPV) ambayo inatoa kinga dhidi ya saratani hiyo. Katika kipindi cha kuanzia Julai 2023 hadi Juni 2024, Wizara iliweka lengo la kuchanja jumla ya wasichana 721,684 wenye umri wa miaka 14 kwa ajili ya chanjo ya HPV. Hadi kufikia Machi 2024 jumla wasichana 663,949 walikuwa wamepatiwa chanjo hii sawa na asilimia 92 ya walengwa ikilinganishwa na Wasichana 535,708 waliopata chanjo hiyo kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23.
22. ***Mheshimiwa Spika***, Napenda kulitaarifu Bunge lako tukufu kuwa kutokana na umuhimu wa chanjo ya kuinga ugonjwa wa saratani ya mlango wa kizazi, Wizara imeendesha **Kampeni Maalum ya Chanjo ya HPV kwa Mabinti wenye umri wa miaka 9 hadi 14** kuanzia tarehe 22 hadi 28 Aprili 2024 iliyokuwa na kauli mbiu ya 'Binti makini timiza ndoto zako na chanjo ya HPV'. Kampeni hii imefanyika nchi nzima ambapo mabinti wameanza kupata chanjo ya HPV dozi moja tu. Uamuzi wa kutoka katika dozi mbili ya chanjo ya HPV na kuanza kutumia dozi moja, umetokana na matokeo ya kitafiti ambayo yameonesha kuwa, kupata dozi mbili au moja kote kuna matokeo sawa katika kumlinda mtoto wa kike dhidi ya ugonjwa

wa saratani ya mlango wa kizazi. Niwatoe wasiwasi wazazi na walezi kuwa chanjo hii ni salama na haina madhara, na ninatoa wito kwa wazazi na walezi kuhakikisha mabinti wa umri wa miaka 9-14 wanapata chanjo hiyo ili kujikinga na saratani ya mlango wa kizazi’.

Nichukue fursa hii pia kuwahimiza wananchi hususan wazazi/walezi wenye watoto wa umri chini ya miaka mitano (5) kuendelea kuchukua tahadhari dhidi ya magonjwa yanayozuilika na chanjo kama inavyoshauriwa na wataalam wa afya kwa Kuhakikisha walengwa wote wanapata chanjo kulingana na miongozo ili kuwakinga dhidi ya magonjwa hayo’.

Huduma za Lishe

23. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imeendelea na utekelezaji wa Mpango Jumuishi wa pili wa Kitaifa wa Lishe 2021/22 – 2025/26 ambapo kupitia Mpango huo Wizara imetekeleza afua za lishe zilizothibitishwa kuwa na matokeo makubwa ili kukabiliana na matatizo ya utapiamlo wa lishe duni (Malnutrition) na lishe ya kuzidi (Obesity). **Utekelezaji huo umeainishwa kuanzia ukurasa wa 23 Hadi 31 wa hotuba yangu.** Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara imeendelea kuimarisha afya na lishe ya watoto chini ya miaka 5 kwa kuendelea kutekeleza Kampeni ya Kitaifa ya **utoaji wa matone ya Vitamini A kwa watoto walio chini ya miaka mitano.** Malengo ya kampeni yalikuwa ni kutoa matone ya Vitamin A kwa watoto 9,460,369 wenye umri wa kati ya miezi 6 mpaka miezi 59 nchi nzima. **Jumla ya watoto 9,456,436 walipatiwa matone ya vitamin A ambayo ni sawa na asilimia 99 ya lengo.** Kiwango cha utekelezaji kimeongezeka ikilinganishwa na watoto asilimia 97.2 waliofikiwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

Afya Mazingira na Usafi

24. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara inatambua kuwa afya mazingira na usafi ni nguzo muhimu katika ustawi wa afya ya jamii. Katika kutekeleza azma hiyo, Wizara kwa kushirikiana na Mikoa na Halmashauri inaendelea kusimamia na kufuatilia utekelezaji wa afua za Afya Mazingira na Usafi katika Mikoa yote ya Tanzania Bara. Katika kuimarisha matumizi ya vyoo bora, Wizara

imeendelea kuwahamasisha wananchi **kujenga na kutumia vyoo bora** ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi, 2024 **kaya zenye vyoo bora zimeongezeka hadi kufikia kaya 7,775,181 sawa na asilimia 77.5** ukilinganisha na kaya 7,087,523 sawa na asilimia 73.2 zilizokuwa na vyoo bora katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Hili ni sawa na ongezeko la kaya 687,658 sawa na asilimia 4.3 katika kipindi cha mwaka mmoja. Lengo la Wizara ni kufikia asilimia 85 ifikapo mwaka 2025, hivyo jitihada zinaendelea ili kuweza kufikia shabaha tuliojiwekea. **Maelezo zaidi yapo ukurasa wa 32 hadi ukurasa wa 40 wa hotuba yangu**

Ufuatiliaji na Udhhibiti wa Magonjwa ya Mlipuko (Disease Surveillance)

25. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuimarisha **ufuatiliaji wa magonjwa ya mlipuko** kwa kutumia mfumo wa kielektroniki wa *Integrated Disease Surveillance and Response* (e-IDSR) ambapo vituo vyote vya kutolea huduma vimewezeshwa kutoa taarifa. **Kazi zilizotekelezwa katika eneo hili zimeainishwa kuanzia ukurasa wa 40 hadi 41 wa hotuba yangu**. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Ugonjwa wa **Kipindupindu** ndio mlipuko uliojitokeza zaidi kuliko magonjwa mengine ambapo Mikoa 16 (Mara, Arusha, Kilimanjaro, Kigoma, Kagera, Singida, Simiyu, Shinyanga, Tabora, Ruvuma, Mwanza, Dodoma, Geita, Manyara, Morogoro na Katavi,) imetoa taarifa ya uwepo wa mlipuko wa ugonjwa huo ambapo jumla ya wagonjwa 1,853 waliripotiwa. Wizara ya Afya kwa kushirikiana na Wizara mbalimbali katika kutumia dhana ya Afya moja imeendelea kukabiliana na mlipuko wa ugonjwa huu hapa nchini.

Elimu ya Afya kwa Umma na Huduma za Afya ngazi ya Jamii

26. **Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kutekeleza **Kampeni Endelevu ya Elimu ya Afya Jumuishi** (*Integrated Health Education and Social Behavioral Change Campaign*) ili kuchochea mabadiliko chanya ya tabia na mitindo bora ya maisha kwa kuhamasisha jamii kuzingatia kanuni za afya kuhusu magonjwa mbalimbali ikiwemo Magonjwa Yanayoambukiza na Yasiyoambukiza, huduma za Lishe, Afya ya Vijana, Mama na Mtoto na Afya Mazingira. Aidha, Wizara iliandaa na

kusambaza mabango (*posters*) 455,000, vipeperushi (*brochures*) 525,098. Jumla ya Matangazo ya Redio 14,400 yalirushwa. Matangazo hayo yalirushwa sambamba na ujumbe kupitia mitandao ya kijamii (*social media fliers, jingles and clips*) ambapo jumbe 3,900 zilirushwa. Vilevile, vipindi vinavyohusisha ushiriki wa Wataalam katika vyombo vya habari vilifanyika mara 540 kwa Redio na mara 25 kwa vipindi vya Runinga. Utekelezaji wa zoezi hili ni endelevu na unafanyika kwa kushirikiana na Wadau mbalimbali.

27. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais - TAMISEMI na Wadau wa Maendeleo katika Sekta ya Afya imeratibu uandaaji, uzinduzi na hatimaye kuanza utekelezaji wa **Mpango Jumuishi wa Wahudumu wa Afya Ngazi ya Jamii** (*Integrated and Coordinated Community Health Workers' Program*). Mpango huu unatekelezwa kwa awamu katika Mikoa yote 26. Jumla ya Wahudumu wa Afya Ngazi ya Jamii wapatao 137,294 wanatarajiwa kunufaika kupitia Mpango huu kwa kipindi cha miaka mitano yaani 2023/24 hadi 2027/28 ambapo kwa mwaka wa kwanza wa utekelezaji Wahudumu 28,000 watafikiwa. Aidha, katika kutekeleza Mpango huu, Wizara ya Afya kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais TAMISEMI imeanza zoezi la kuwachagua Wahudumu 8,900 ambao baada ya taratibu za kuwapata kukamilika, watanufaika kwa kupewa mafunzo maalum ya miezi sita (6) na kuwezesha kutekeleza majukumu yao katika Mikoa 10 ya Geita, Kagera, Kigoma, Lindi, Mbeya, Njombe, Pwani, Songwe, Tabora na Tanga. Wahudumu wa Afya ngazi ya jamii watajikita katika kutekeleza afua za afya katika **maeneo makuu sita (6)** ambayo ni: Lishe; Afya ya Uzazi, Mtoto na Vijana; Afya na Usafi wa Mazingira; Magonjwa ya kuambukiza (Malaria, Kifua Kikuu na UKIMWI); Magonjwa Yasiyoambukiza; na Magonjwa ya Mlipuko na Athari za Mabadiliko ya Tabia Nchi katika jamii. '**Afya ya Jamii Nyumba kwa Nyumba Hatuachi Mtu**'.

HUDUMA ZA AFYA YA UZAZI, MAMA NA MTOTO

28. **Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuimarisha huduma za afya ya uzazi, mama na mtoto katika vituo vya kutolea huduma za afya nchini ili kufikia Malengo ya Maendeleo Endelevu (SDG 2030) ya kupunguza vifo vitokanavyo na uzazi kufikia chini ya 70 kwa kila vizazi hai 100,000, vifo vya watoto walio chini ya miaka mitano kufikia 25 kwa kila

vizazi hai 1000 na vifo vya watoto wachanga kufikia 12 kwa kila vizazi hai 1000 ifikapo mwaka 2030. Katika mwaka 2023/24 Sekta ya Afya imefanya uimarishaji wa huduma zifuatazo; kabla ya ujauzito, wakati wa uchungu na kujifungua, baada ya kujifungua, huduma kwa watoto, afya ya uzazi kwa vijana wa rika balehe, na huduma za masuala ya kijinsia. Aidha, uwekezaji mkubwa ambao Serikali ya Awamu ya 6 imeufanya katika eneo hili ni pamoja na utekelezaji wa afua mbalimbali ambazo zimechangia kwa kiasi kikubwa kupunguza **vifo vitokanavyo na uzazi kwa asilimia 80, kutoka 556 mwaka 2015/16 hadi 104 kwa kila vizazi hai 100,000, kupunguza vifo vya watoto walio chini ya miaka mitano kutoka 67 mwaka 2015 hadi 43 kwa kila vizazi hai 1000**. Mwendenzo huo wa kupungua kwa vifo vitokanavyo na uzazi na vile vya watoto inaonesha kuwa nchi yetu ipo kwenye mwelekeo mzuri katika kufikia malengo ya kidunia ifikapo 2030. **Hali ya vifo vitokanavyo na uzazi kwa nchi za Afrika Mashariki na zile zinazotuzunguka** ni kama ifuatavyo; Uganda 189 (UDHS 2022), Burundi 494 (UN 2023), Kenya 530 (WHO 2023), Malawi 381 (UN 2023), Msumbiji 127 (UN 2023), Somalia 621 (UN 2023), Sudan Kusini 1,223 (UN 2023), na Zambia 135 (UN 2023).

29. ***Mheshimiwa Spika***, Katika kuendelea kuboresha huduma za afya ya uzazi na mtoto, Wizara imetengeneza Kitabu cha Afya ya Mama na **kitabu cha Mtoto cha kufuatilia makuzi ya mtoto** vitakavyotumika kufuatilia afya ya mama mjamzito na mtoto. Jumla ya vitabu 1,200,000 vya mtoto wa kike na wa kiume na vitabu vya wajawazito vimeanza kuchapishwa na kusambazwa katika vituo vya kutolea huduma na vitatolewa bure bila malipo. ***Nichukue fursa hii kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kutoa fedha za kutengeneza vitabu hivi na kutuelekeza kuvitoa bila Malipo kwa akina mama wajawazito na watoto chini ya miaka mitano.***
30. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imeendelea kuimarisha **huduma kwa Watoto wachanga** ambapo matokeo ya utafiti wa viashiria vya Afya na Malaria (TDHS 2022) yanaonesha uwepo wa kiwango kidogo cha kupungua kwa vifo vya watoto wachanga kutoka vifo 25 kwa vizazi hai 1,000 mwaka

2015/16 hadi 24 kwa vizazi hai 1,000 mwaka 2022. **Matokeo haya yanaonesha umuhimu wa Serikali** kuongeza nguvu zaidi katika kupunguza vifo vya watoto wachanga ili kufikia lengo la Kimataifa la kupunguza vifo vya watoto wachanga kufikia 12 kwa kila vizazi hai 1,000 ifikapo mwaka 2030.

31. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imeendelea na mikakati ya kupunguza vifo vya watoto wachanga ikiwemo kuziwezesha **hospitali kuanzisha Wodi maalum za watoto wachanga (NCU)**. Katika mwaka wa fedha wa 2023/24 **jumla ya hospitali 66 zimeanzisha NCU** hivyo kuongeza upatikanaji wa NCU nchini kutoka Hospitali 175 Julai 2023 hadi kufikia **NCU 241** mwezi Machi 2024. Kati ya NCU hizo 156 ziko kwenye hospitali zinazomilikiwa na Serikali na 85 zipo kwenye hospitali za zinazomilikiwa na Mashirika ya dini na Binafsi. Aidha katika kipindi hiki Serikali imekarabati NCU kwenye hospitali 31 (Hospitali za Rufaa za Mikoa 6 na Hospitali za Halmashauri 25) katika Mikoa 15 (Singida, Shinyanga, Simiyu, Mara, Geita, Kagera, Mwanza, Manyara, Arusha, Tanga, Songwe, Mbeya, Mtwara, Dodoma na Morogoro). Sambamba na uanzishwaji wa NCU kwenye hospitali, Serikali imewezesha jumla ya Vituo vya Afya 92 vinavyotoa huduma za upasuaji wa kumtoa mtoto tumboni (CEmONC) kuanzisha huduma za NCU, hivyo kufanya idadi ya vituo vya CEmONC vyenye huduma ya NCU kuwa 174. ***Natoa wito kwa Mikoa, Halmashauri na Wadau kushirikiana na kuhakikisha kila Hospitali zote zinakuwa na wodi za 'NCU' ifikapo mwaka 2025. Uanzishwaji wa wodi za NCU uende sambamba na ununuzi na usambazaji wa vifaa tiba pamoja na kuwajengea uwezo watoa huduma katika wodi hizi.***
32. ***Mheshimiwa Spika***, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara imeongeza **ununuzi wa dawa za watoto** aina ya Amoxilin myeyuko kwa ajili ya kutibu homa ya mapafu (Nimonia) kutoka vidonge milioni 30.1 hadi vidonge milioni 38.95. Aidha, katika kipindi hicho, Wizara imeongeza manunuzi ya dawa ya kutibu kuharisha pakiti za *Zinc* na *ORS* zilizofungashwa pamoja (ORS and Zinc Co-Pack) kutoka 94,300 hadi 1,348,001. Ununuzi wa dawa hizi uliwezesha kuimarika kwa upatikanaji wa dawa za watoto wenye umri chini ya miaka mitano katika vituo vya kutolea

huduma nchini. ***'Naomba kutumia fursa hii kusesitiza kwamba dawa za kidonge myeyuko cha Amoxicillin, Zinc na ORS kwa ajili ya watoto wenye umri chini ya miaka mitano, zinanunuliwa na Serikali hivyo hazipaswi kuuzwa. Nawaelekeza Waganga wakuu wa Mikoa na Halmashauri wasimamie suala hili kwa ukamilifu.'***

33. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imeendelea kusimamia utekelezaji wa afua mbalimbali zenye lengo la kuzuia maambukizi mapya na kutoa huduma za tiba kwa magonjwa ya kuambukiza ikiwa ni pamoja na **Kifua kikuu, Malaria, VVU/UKIMWI, Homa ya Ini na Magonjwa ya Ngono**. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi machi 2024, Wizara iliweza kuanzisha programu jumuishi ya mapambano dhidi ya VVU/UKIMWI, Homa ya ini na Magonjwa ya ngono. Aidha utekelezaji wa afua mbalimbali ya mapambano ya magonjwa haya umeainishwa **kuanzia ukurasa wa 68 hadi 85 wa hotuba yangu**.

HUDUMA ZA DAWA, VIFAA, VIFAA TIBA NA VITENDANISHI

34. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imeendelea kutoa kipaumbele katika upatikanaji wa dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi vya maabara kwenye vituo vya kutolea huduma za afya. Wizara kupitia Bohari ya Dawa (MSD) hununua, hutunza na husambaza aina mbalimbali za dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi vya maabara. Kati ya hizo, aina 290 zimeainishwa kuwa ni bidhaa za afya muhimu na za kipaumbele hivyo Wizara ina lengo la kuhakikisha kuwa bidhaa hizi zinapatikana wakati wote katika Bohari ya Dawa (MSD). Aidha, **Serikali imepeleka MSD kiasi cha Shilingi 103,333,333,343.67** sawa na asilimia 50.3 ya bajeti ya Shilingi 205,000,000,000 iliyoidhinishwa kwa ajili ya ugharamiaji wa mnyororo mzima wa upatikanaji wa bidhaa za afya. Aidha, vituo vya kutolea huduma za afya kupitia fedha za uchangiaji vimepeleka MSD kiasi cha Shilingi 57,528,128,119.49 na kufanya jumla ya fedha zilizopelekwa MSD kwa ajili ya ugharamiaji wa bidhaa za afya kufikia Shilingi 160,861,461,463.16. Pia katika kuijengea uwezo MSD kuwa na dawa na bidhaa za afya, **Serikali imetoa jumla ya Shilingi 100,000,000,000 ikiwa ni sehemu ya mtaji wa MSD** kwa ajili ya kuimarisha upatikanaji wa dawa nchini.

35. ***Mheshimiwa Spika***, Kupatikana kwa fedha hizo kumewezesha **upatikanaji wa bidhaa za afya** za kipaumbele **aina 290** kuongezeka kutoka wastani wa **asilimia 73** kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2023 hadi kufikia **wastani wa asilimia 79** katika ngazi ya vituo vya kutolea huduma za afya kufikia Machi 2024. Hali ya upatikanaji wa dawa kwenye Zahanati ni asilimia 69, Vituo vya Afya ni asilimia 66, Hospitali za Wilaya ni asilimia 72, Hospitali za Rufaa za Mkoa ni asilimia 94 na Hospitali za Kanda, Maalum na Taifa ni asilimia 89. Aidha, katika mwaka wa fedha wa 2022/23, Wizara ilifanya mapitio ya bidhaa muhimu za kipaumbele 290 kwa lengo la kuendelea kuboresha upimaji wa bidhaa hizo vituoni. Kufuatia mapitio hayo, kwa sasa Zahanati zinapimwa kwa aina 100 ya bidhaa za afya; Vituo vya Afya aina 178 Hospitali za Halmashauri aina 203; Hospitali za Rufaa za Mkoa aina 245 na Hospitali za Kanda na Taifa ni aina 290. Upimaji huo pia umezingatia mahitaji ya Hospitali Maalum kama JKCI, ORCI, Mirembe na Kibong`oto.

HUDUMA ZA UCHUNGUZI WA MAGONJWA

36. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara inatambua umuhimu wa huduma za uchunguzi wa Magonjwa kama nguzo muhimu katika kuhakikisha wananchi wanapata huduma bora za afya. Katika kuhakikisha hilo linafanikiwa, Wizara imeendelea kuimarisha **huduma za uchunguzi wa Magonjwa na matengenezo ya vifaa tiba** katika vituo vya kutolea huduma za afya kwa kuwekeza kwenye maeneo makuu matatu ambayo ni huduma za maabara, Radiolojia na matengenezo ya vifaa tiba. Kwa upande wa **huduma za maabara**, hadi kufikia Machi 2024, kulikuwa na **jumla ya maabara 10,782** kati ya hizo maabara 6,827 ni za Serikali na 3,955 ni za binafsi. Katika kipindi hicho, maabara zilizopata ithibati ya kimataifa ngazi ya Taifa ni (2), Maalum (4), Kanda (4), Mkoa (26), Halmashauri na binafsi (39) ambapo vipimo vinavyofanyika katika maabara hizo vina aminika na kukubalika duniani. Wizara inaendelea kuzijengea uwezo maabara zilizobaki za binafsi na za umma kufikia viwango hivi vya Kimataifa.
37. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imeendelea kuimarisha **huduma za Radiolojia** nchini ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara imenunua na kusimika **mashine za Digital X-ray** zenye thamani

ya Shilingi 875,750,006. Aidha, usimikaji utakapokamilika utawezesha Sekta ya Afya kuwa na jumla ya Digital X-Ray 349. Aidha, Wizara imekamilisha ununuzi wa **machine ya Ultrasound 125** zenye gharama ya Shilingi 4,695,000,000 ambapo zote zimesimikwa na kuanza kutoa huduma katika vituo vya kutolea huduma za Afya na Vyuo vya mafunzo ya watalaam wa mionzi na picha. Ongezeko hilo la *Ultra Sound* 125 utawezesha Sekta ya Afya kuwa na jumla ya *Ultrasound* 677. Aidha, hadi kufikia Machi 2024 usimikaji wa **machine za CT scan 27** ulikuwa umekamilika na huduma kuanza kutolewa katika Hospitali za Rufaa za Mikoa ambapo jumla ya **vipimo 44,646** vilikuwa vimefanyika. Vilevile, kwa upande wa MRI usimikaji ulikamilika na kuwezesha jumla ya **vipimo 18,056** kufanyika katika ngazi ya Taifa, Kanda na Maalum. Kuanza kupatikana kwa huduma hizo kumewawezesha wananchi kuokoa gharama za kufuata huduma hizo umbali mrefu.

38. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara ina jukumu ya kuhakikisha **damu salama** inapatikana kwa wakati na ya kutosha ili kuokoa maisha ya wagonjwa wenye uhitaji mkubwa wa damu wakiwemo wakina mama wajawazito haswa wakati wa kujifungua, watoto walio chini ya miaka mitano, wagonjwa wa upasuaji pamoja na wagonjwa wa dharura wanaopata ajali na kuhitaji damu. Aidha, hadi kufikia Machi 2024, Wizara ilifanikiwa kukusanya chupa za damu 352,821 sawa na asilimia 89.7 ya lengo la kukusanya chupa 590,000. Idadi hii ni sawa na ongezeko la chupa 48,718 ikilinganishwa na chupa za damu zilizokusanywa katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. **Maelezo ya kina yapo ukurasa wa 91 hadi ukurasa wa 98 wa hotuba yangu**

UTOAJI WA HUDUMA ZA TIBA

39. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imeendelea kuhakikisha wananchi wake wanapata huduma bora za afya zinazotolewa na watoa huduma wenye weledi na ujuzi, pamoja na uboreshaji wa miundombinu ambapo katika kipindi cha mwaka 2023/24 **vituo vya kutolea huduma** vimeongezeka **kutoka vituo 11,040 mwaka 2022/23** hadi kufikia **12,266 Machi 2024** sawa na ongezeko la vituo 1,226. Ongezeko hili la vituo limewezesha kupunguza umbali ambao wananchi hutembea kufuata huduma za afya,

ambapo kwa sasa asilimia 80 ya wananchi wanapata huduma za afya ndani ya wastani wa kilometa 5. **Maelezo ya kina yapo ukurasa wa 99 hadi 195 wa hotuba yangu**

40. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuboresha mazingira ya kutolea huduma za afya kwa wananchi katika vituo vya kutolea huduma kwa **kuongeza vitanda** kutoka 126,036 vilivyokuwepo mwaka 2022/23 hadi kufikia **vitanda 145,374** Machi 2024 ikiwa ni sawa na ongezeko la asilimia 15.3 Aidha, kati ya vitanda hivyo, vitanda 47,177 vipo katika ngazi ya Hospitali, vitanda 34,328 vipo katika Vituo vya Afya, vitanda 42,390 vipo katika Zahanati na vitanda 21,539 vinapatikana katika kliniki na vituo vinginevyo.
41. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imeendelea kusimamia utoaji wa huduma za matibabu kwa wananchi ambapo, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya **mahudhurio ya wagonjwa** 37,577,947 yalisajiliwa katika vituo vya kutolea huduma za afya hapa nchini, ikilinganishwa na mahudhurio ya wagonjwa 35,873,466 kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Kati ya mahudhurio hayo, asilimia 5.3 yalikuwa katika ngazi ya Hospitali za Taifa, Maalum na Kanda, asilimia 12.6 ngazi ya Hospitali za Mkoa, asilimia 15 hospitali za wilaya na asilimia 19.6 vituo vya afya na asilimia 38.7 katika zahanati. Takwimu za utoaji wa huduma za afya zinaonesha kwamba **takriban asilimia 82.1 ya wananchi wanapata huduma katika ngazi ya afya ya msingi**. Hii inamaanisha kwamba juhudi ambazo Serikali imezifanya katika uwekezaji wa uimarishaji wa huduma katika ngazi ya afya ya msingi zimeleta tija kwa kuleta huduma karibu na wananchi.

Udhibiti wa Magonjwa yasiyoambukiza

42. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuimarisha upatikanaji wa huduma za Magonjwa yasiyoambukiza katika ngazi ya Msingi, Wizara **imewezesha vituo vya afya 711 kwa kuvipatia vifaa** vikiwemo, vifaa vya kupima shinikizo la juu la damu mashine 700, kupima sukari mashine 700, vitendanishi 300 kwa kila kituo na vifaa vya kupima saratani ya mlango wa kizazi 700. Aidha, jumla ya **watumishi 2,890** kutoka **Halmashauri 184 walipatiwa mafunzo** kuhusu kugundua na kutibu magonjwa

yasiyoambukiza. Kutokana na mafunzo hayo kumekuwa na ongezeko la kugundua magonjwa yasiyoambukiza ambapo wagonjwa **4,097,319** waligunduliwa ikilinganishwa na wagonjwa **3,742,141** waliogunduliwa mwaka 2022/23 na wote walipata ushauri na matibabu. Vilevile gharama ya kuwahudumia wagonjwa hawa imekuwa ikiongezeka sana, mathalan **tumeona ongezeko kubwa la fedha inayolipwa na NHIF kugharamia magonjwa yasiyoambukiza ambapo mwaka 2015/16 Shilingi Bilioni 24.4 sawa na asilimia 12 ya fedha zote zilizolipwa; mwaka 2021/22 Shilingi Bilioni 99.8 (15%); mwaka 2022/23 Shilingi Bilioni 137.8 (19%) kwenye Vituo vya kutolea huduma za afya.**

43. ***Mheshimiwa Spika***, Katika kukabiliana na ongezeko kubwa la magonjwa yasiyoambukiza, Wizara inaendelea kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Tatu wa kuzuia na kudhibiti Magonjwa Yasiyoambukiza, Afya ya Akili na Ajali wa 2021 - 2026 kwa kutekeleza afua mbalimbali ikiwemo kuimarisha uratibu jumuishi kuanzia ngazi ya kijiji/mtaa mpaka taifa, kuongeza kasi ya elimu na uhamasishaji wa jamii katika kuzuia na kudhibiti magonjwa yasiyoambukiza, Afya ya Akili na Ajali, kujengea uwezo mifumo ya utoaji wa huduma za Afya katika kufanya uchunguzi na matibabu ya magonjwa yasiyoambukiza, Afya ya Akili na ajali na kuimarisha ufuatiliaji na tathmini wa afua hizo. Miongoni mwa **vyanzo vikuu** vinavyohusishwa na magonjwa hayo ni pamoja na ulaji usiofaa ikiwemo matumizi ya chumvi na sukari kupita kiasi, tumbaku na bidhaa zake, matumizi ya pombe kupita kiasi na kutosughulisha mwili. ***Kipekee nitumie fursa hii kumshukuru Mheshimiwa Waziri Mkuu Kassim Majaliwa Majaliwa kwa kuwa mstari wa mbele kuhamasisha wananchi kufanya mazoezi ili kudhibiti magonjwa yasiyoambukiza.***
44. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imeendelea **kuelimisha jamii kupitia njia mbalimbali** kuhusu ulaji unaofaa, kushughulisha mwili, kuacha matumizi ya tumbaku na pombe ili kujikinga na magonjwa yasiyoambukiza. Kupitia jitihada hizi jumla ya watu zaidi ya **milioni 11** wamefikwa na elimu ya kinga dhidi ya Magonjwa yasiyoambukiza. *Vilevile, nitumie fursa hii kuwapongeza wataalam wote kwa kutoa elimu dhidi ya magonjwa yasiyoambukiza, kipekee nampongeza Prof. Mohamed Janabi Mkurugenzi Mkuu wa Hospitali ya Taifa ya Muhimbili.*

Afya ya Kinywa na Meno

45. **Mheshimiwa Spika**, Katika kuimarisha huduma za afya ya kinywa na meno hapa nchini, kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Wizara imenunua na kusimika viti vya kutolea huduma za kinywa na meno 150 vilivyosambazwa katika hospitali za Rufaa za Mkoa minne (4) na vituo vya halmashauri 142. Hatua hii imewezesha hospitali za halmashauri zenye viti hivyo kuongezeka kutoka 130 hadi 184. Aidha, Wizara ilinunua na kusambaza X-ray za meno 103 kwenye halmashauri 87 nchini. Serikali pia ilinunua na kusimika mashine kubwa tatu (3) za kisasa zenye teknolojia ya hali ya juu ya kutambua magonjwa ya kinywa na meno kwa mfumo wa kiradiolojia aina ya *3D - Dental Cone Beam Computerized Tomography* (CBCT) zilizofungwa kwenye Hospitali ya Taifa ya Muhimbili, Hospitali ya Rufaa Kanda Mbeya na Hospitali ya Rufaa ya Mkoa ya Mount Meru. **Tanzania ni nchi pekee katika ukanda wa Afrika Mashariki na Kati** kwa kununua vifaa hivyo katika Hospitali za umma. ***'Naomba kutoa wito kwa watanzania wote kuwahi kufika kwenye vituo vya kutolea huduma za afya ya meno mapema pindi wanapopata shida ya meno ili kuepuka kung'olewa meno kwa kuwa magonjwa ya meno yanatibika, "dawa ya jino siyo kung'oa".***

Huduma za Afya ya Akili, Utengamao, Wazee na Tiba Shufaa

46. **Mheshimiwa Spika**, katika kuimarisha huduma za afya ya akili, Wizara imekamilisha andiko la mapendekezo ya Hati Idhini (Instrument) kwa ajili ya kuipandisha hadhi Hospitali ya Afya ya Akili Mirembe kuwa **Taasisi ya Taifa ya Afya ya Akili**. Upandishwaji hadhi wa Hospitali ya Taifa ya Afya ya Akili Mirembe kuwa Taasisi unatarajiwa kuimarisha utoaji wa huduma za afya ya akili nchini kwa kuimarisha huduma za kinga, tiba, miundombinu, kuimarisha mfumo wa kitaasisi, kuongeza ubunifu na ufanisi, kukuza taaluma na tafiti zinazohusiana na huduma za afya ya akili, huduma za ubingwa na ubingwa bobezi na kuimarisha Tiba Utalii katika eneo la huduma za afya ya akili. Aidha, katika kuimarisha upatikanaji wa wa taalam, Wizara imekamilisha **mtaala wa Stashahada ya Juu ya Afya ya Akili kwa Wauguzi** (*Higher Diploma in Mental Health Nursing*) ambapo unatarajiwa kutumika kudahili wanafunzi kwa mwaka wa masomo 2024/2025.

47. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuratibu utoaji wa huduma za afya ya akili, utengamao hususan kwa watu wenye ulemavu na wenye mahitaji maalum ikiwemo watoto na wazee. Kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya **wagonjwa 210,382** walipatiwa huduma. Aidha, katika kipindi hiki huduma zifuatazo zilitolewa; Fiziotherapia wateja 177,417, tiba kazi (*Occupational Therapy*) wateja 25,245, Matamshi na Lugha (*Speech and Language Therapy*) wateja 1,674, Vifaa Tiba Saidizi (Assistive Devices) wateja 4,234. Viungo tiba na viungo tiba saidizi (Prosthesis and Orthosis) vilitengenezwa na kugawiwa kwa wateja 1,812. Katika kuimarisha Huduma za Utengamao **Hospitali saba (7) zimeweza kutoa seti tatu (3) kati ya nne (4)** ya huduma za utengamao ambazo ni Fiziotherapia, *Occupational Therapy* na *Prosthesis and Orthosis*. Aidha, Wizara inaendelea kujenga uwezo kwenye Hospitali za Rufaa za Mikoa zilizobaki. Ili kuhakikisha upatikanaji wa wataalam wa huduma za utengamao, **kozi mpya mbili (2)** katika ngazi ya Shahada zimeanzishwa Chuo Kikuu cha Muhimbili (MUHAS) ambazo ni *Speech and language therapy* yenye wadahiwa 15 na *occupational therapy* yenye wadahiwa 30 na kufanya **jumla ya wadahiwa 45** wanaoendelea na mafunzo hayo.

Uimarishaji wa Huduma za Matibabu ya Kibingwa na Ubingwa Bobezi

48. **Mheshimiwa Spika**, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Serikali imeendelea kuimarisha upatikanaji wa huduma za kibingwa na ubingwa bobezi katika Hospitali ngazi ya Taifa, Kanda, Maalum na hospitali za Mikoa. Aidha, kutokana na uwekezaji wa kimkakati uliofanywa na Serikali wa kuimarisha huduma za kibingwa na ubingwa bobezi, **huduma mpya 16** za ubingwa bobezi zilianzishwa nchini. Huduma hizo zinajumuisha; Kutenganisha mapacha walioungana kwa kutumia watalam wa ndani; Tiba hewa Mgandamizo (Hyperbaric Chamber Oxygen Therapy); Upasuaji kwa njia ya matundu madogo; Kutoa kizazi (Laparoscopic Hysterectomy), **Upasuaji kwa watu wenye shida ya kumeza chakula (Laparoscopic Cardiomyotomy); Upasuaji rekebishi wa vipara (tissue expander);** huduma ya upasuaji wa kupunguza mfuko wa chakula (*Laparoscopic Sleeve Gastrectomy*) kwa wagonjwa wenye uzito uliopitiliza; *Transcatheter Aortic*

Valve Implantation (TAVI); kufungua mishipa ya miguuni iliyoziba (Endovascular Procedure – kuweka stent kwenye mishipa mikubwa ya damu iliyopasuka); Endoscopic Minimal Invasive Spine Surgery; Microscopic Minimal Invasive Spine Surgery; Spine Facet Injections for chronic Pain; Aneurysm Clipping; Intensity Modulated Radiotherapy –IMRT; 3D brachytherapy na immunotherapy. Vilevile, Wizara imewezesha Hospitali za rufaa za mikoa nane (8) kutoa huduma za kibingwa katika fani nane (8) ikilinganishwa na Hospitali za Mikoa mitano (5) kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

49. **Mheshimiwa Spika**, Katika kuimarisha upatikanaji wa huduma za kibingwa na ubingwa bobezi nchini kwa kutumia wataalam wa ndani, kiasi cha **Shilingi 5,000,000,000** kimetolewa kwa ajili ya kugharamia matibabu kwa wagonjwa wasio na uwezo wa matibabu ya ubingwa na ubingwa bobezi **jumla ya wagonjwa 237**. Huduma hizo zimetolewa katika hospitali zifuatazo;
- a) Hospitali ya Taifa ya Muhimbili ambapo jumla ya **wagonjwa 91** walipatiwa huduma zifuatazo; watoto 16 wamenufaika kwa kuwekewa vifaa vya kusikia (Cochlear implants); upandikizaji wa uloto (Bone marrow transplant) wagonjwa 9; upandikizaji wa figo (Kidney transplant) wagonjwa 29 na vipandikizi vya Moyo wagonjwa 37.
 - b) Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete ilihudumia jumla ya **wagonjwa 100 ambapo** kati yao **wagonjwa 50** walipatiwa huduma za *Valvular Replacement surgery* na **wagonjwa 50** walipatiwa huduma za *Implantable cardiac devices*.
 - c) Hospitali ya Benjamin Mkapa imehudumia **wagonjwa 46** kati yao, **wagonjwa 10** walipandikizwa uloto (bone marrow transplant), **wagonjwa wanne (4)** wapandikizwa figo (kidney transplant), **mgonjwa mmoja** aliwekewa valve kwenye moyo na **mgonjwa mmoja** (1) alifanyiwa valvular replacement. Pia, maandalizi yanaendelea kwa ajili ya kupandikiza wagonjwa wengine wa uloto wagonjwa 10, kupandikiza figo wagonjwa 10 na *Valvular Replacement surgery* wagonjwa 10.

50. ***Mheshimiwa Spika***, Katika kuimarisha na kuhakikisha wananchi wengi wanafikiwa na huduma za ubingwa na ubingwa bobezi, Wizara inaendelea kutekeleza Mpango Kabambe wa kusogeza Huduma za Kibingwa kupitia huduma za Mkoba (Dkt. Samia Specialized Outreach Program) katika ngazi ya Mikoa na Halmashauri. Lengo kuu la Mpango huu ni kusogeza huduma karibu na wananchi, kupunguza gharama za upatikanaji wa huduma za kibingwa na kujenga uwezo wa wataalam katika kuendelea kutoa huduma za Kibingwa na Ubingwa Bobezi. **Kwa upande wa huduma za Mkoba za Kibingwa ngazi ya Mikoa**, Wizara imehitimisha kambi sita (6) za Kibingwa na Ubingwa Bobezi zilizoendeshwa katika Mikoa ya Ruvuma, Geita, Tanga, Kigoma, Lindi na Morogoro kuanzia tarehe 29 Aprili hadi tarehe 11 Mei, 2024. Katika kambi hizo jumla ya **Madaktari Bingwa 217** kutoka katika Hospitali zote za Mikoa, Kanda na Taifa wameshiriki kutoa huduma ambapo **wagonjwa 13,802** wameonwa na **wagonjwa 417** wamefanyiwa huduma za **upasuaji mkubwa. Huduma za kibingwa 12** zilizotolewa kwa kutumia madaktari bingwa kutoka katika Hospitali za Rufaa za Mikoa, Kanda, Maalum na Taifa ni pamoja na: Ubingwa wa Akinamama na Uzazi (Obstetrics and Gynaecology); Ubingwa wa Watoto (Paediatrics); Upasuaji (General Surgery); Magonjwa ya Ndani (Internal medicine); Upasuaji Mifupa (Orthopaedic and Trauma); Dharura na Ajali (Emergency); Radiolojia (Radiology); Utoaji wa Dawa za Ganzi na Usingizi (Anaesthesia); Huduma za Macho (Ophthalmology); Huduma za Afya ya Akili (Psychiatry); Huduma za Kinywa na Meno (Dental) na Huduma za Utengemao (Rehabilitation).
51. ***Mheshimiwa Spika***, Aidha, Wizara inaendelea kutekeleza **Mpango wa Huduma za Mkoba za Kibingwa katika ngazi ya Halmashauri** zote 184 na vituo vya afya 72 ambapo seti ya **Madaktari Bingwa wa fani tano (5)** wanashiriki katika kila Hospitali ya Halmashauri kutoa huduma za kibingwa na kujenga uwezo wa wataalam katika ngazi ya Halmashauri. Fani hizi ni Daktari Bingwa wa Magonjwa ya Afya ya Uzazi na Wanawake (Obstetrician/Gynaecologist); Daktari bingwa wa Watoto na Watoto Wachanga (Paediatrician/Neotologist); Daktari bingwa wa Upasuaji (General Surgeon); Daktari bingwa wa Magonjwa ya Ndani (Physician) na Daktari bingwa wa ganzi na huduma za dawa za usingizi (Anesthesiologist).

Kupitia Mpango huu, Jumla ya Madaktari Bingwa 920 wanashiriki ambapo hadi kufikia tarehe 10 Mei 2024 Hospitali 38 za Halmashauri zimefikwa na wagonjwa 7,025 wameonwa. Kati ya wagonjwa hao, wagonjwa 971 wamefanywa upasuaji. Mpango huu utaendelea hadi kukamilisha Halmashauri zote ifikapo tarehe 28 Juni 2024 chini ya Kaulimbiu **'Madaktari Bingwa wa Dkt. Samia Tumekufikia, Karibu Tukuhudumie'**. Naomba kutumia fursa hii kumshukuru Mheshimiwa Rais kwa kutoa fedha za kuendesha zoezi hili. Aidha, nawashukuru wataalamu wetu kwa utayari wao wa kwenda kutoa huduma hizo. **'Niwashukuru pia viongozi wote katika ngazi za Mikoa na Halmashauri kwa kuwapokea na kuwawekea wataalamu wetu mazingira mazuri ya kufanya kazi. Nitoe rai kwa wananchi kuendelea kujitokeza kwa wingi pindi huduma hizi zinaposogezwa karibu na maeneo yao. Ninawaahidi kuwa Mpango huu utaendelea mpaka tutakapokamilisha Mikoa yote na Halmashauri zote.'**

52. **Mheshimiwa Spika**, Katika kuhakikisha huduma za kibingwa na kibingwa bobeezi zinasogezwa karibu na wananchi, Hospitali ngazi ya Taifa, Maalum na Kanda zimeendelea na utoaji wa huduma hizo kwa njia ya **Mkoba** (Outreach Services). Kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya **wagonjwa 85,036** walifikwa na huduma mbalimbali ikiwemo upasuaji, upasuaji wa mifupa na mishipa ya fahamu, huduma za Akinamama na Uzazi; huduma za Watoto (Paediatrics); Magonjwa ya Ndani; Dharura na Ajali (Emergency); Radiolojia (Radiology); vipimo ya ECHO na ECG; Huduma za Macho (Ophthalmology); Huduma za Afya ya Akili (Psychiatry); Huduma za Kinywa na Meno (Dental) na Huduma za Utengamano (Rehabilitation).
53. **Mheshimiwa Spika**, Katika kutekeleza **dhana ya tiba utalii**, Wizara imeendelea kuzijengea uwezo hospitali za Taifa, Maalum na Kanda ili ziweze kutoa huduma za kibingwa na ubingwa bobeezi kwa wananchi na raia wa kigeni. Hadi kufikia Machi 2024 jumla ya raia wa kigeni 7,843 Kutoka nchi mbalimbali walipata huduma hizo kupitia wataalamu wa ndani ikilinganishwa na raia wa kigeni 5,705 mwaka 2022/23.

54. ***Mheshimiwa Spika***, Taarifa ya utekelezaji wa majukumu ya Hospitali ya Taifa Muhimbili, Taasisi ya Mifupa Muhimbili, Taasisi ya Moyo Jakaya Kikwete, Taasisi ya Saratani Ocean Road, Hospitali ya Taifa ya Magonjwa Ambukizi Kibong'oto, Hospitali ya Taifa ya Afya ya Akili Mirembe, Hospitali ya Rufaa Kanda ya Kusini Mtwara, Hospitali ya Rufaa Kanda ya Kaskazini KCMC, Hospitali ya Rufaa Kanga ya Nyanda za Juu Kusini Mbeya, Hospitali ya Rufaa Kanda ya Ziwa Bugando, Hospitali ya Kanda Benjamin Mkapa, Hospitali ya Kanda Chato, Hospitali ya CCBRT na Hospitali za Rufaa za Mikoa **zimeelezwa kwa kina kuanzia ukurasa wa 128 hadi 192 wa hotuba yangu**. Niwashukuru viongozi na wataalam wetu waliopo katika hospital hizo kwa kuendelea kutoa huduma kwa wananchi kwa kiwango cha juu na weledi mkubwa. Naomba kutambua baadhi ya huduma mpya zilizoanzishwa na Hospitali zetu katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024;
- a) Hospitali ya Taifa Muhimbili; Maboresho makubwa ya miundombinu ya kutolea huduma kwa kutumia mapato ya Hospitali
 - b) Taasisi ya Moyo Jakaya Kikwete; Kufanya upasuaji wa kubadilisha valvu katika moyo kwa njia ya tundu dogo
 - c) Taasisi ya Mifupa Muhimbili; Kufanya upasuaji wa Mgongo kwa njia ya tundu dogo
 - d) Hospitali ya Benjamin Mkapa; Kufanya upasuaji mkubwa wa moyo kwa watu wazima; na
 - e) Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Nyanda za Juu Kusini Mbeya; Kufanya upasuaji mkubwa wa moyo kwa watu wazima

RASILIMALI WATU KATIKA SEKTA YA AFYA

55. ***Mheshimiwa Spika***, Pamoja na uboreshaji mkubwa uliofanyika katika eneo la miundombinu ya kutolea huduma za afya kuanzia katika majengo, upatikanaji wa dawa na vifaa vya uchunguzi, Wizara inatambua kuwa uwepo wa watoa huduma za afya wenye ujuzi na weledi wa kazi ni moja ya nguzo muhimu inayohitajika kwa ajili ya kuwa na mfumo imara na wenye ufanisi kwa ajili ya utoaji wa huduma bora za afya kwa wananchi. Lengo hilo litawezekana iwapo vyuo vya afya vitaendelea kuzalisha wataalam wenye ujuzi na weledi pamoja na kuajiri watumishi wa kutosha katika vituo

vya kutolea huduma za afya. **Taarifa ya utekelezaji wa jukumu hili imeainishwa kuanzia ukurasa wa 208 hadi 219 wa taarifa yangu.**

Ajira katika Sekta ya Afya

56. **Mheshimiwa Spika**, hadi kufikia mwezi Machi 2024, Sekta ya Afya ilikuwa na jumla ya **watumishi wa afya 126,925** ambao ni sawa na asilimia **57.9** ya watumishi wote 219,061 wanaohitajika katika Sekta ya Afya kulingana na IKAMA. Kati ya watumishi waliopo, watumishi 101,733 sawa na asilimia 80.2 wapo katika ngazi ya afya ya msingi na watumishi 25,192 sawa na asilimia 19.8 wanafanya kazi katika ngazi ya Hospitali za Rufaa za Mikoa, Kanda, Maalum na Taifa. Katika kukabiliana na changamoto ya sasa ya uhaba wa watumishi, **Serikali imetoa kibali cha kuajiri jumla ya watumishi 13,187** katika Sekta ya Afya. Hatua nyingine ni pamoja na kutekeleza Mwongozo wa ajira za mikataba ya muda mfupi kwa kutumia mapato ya ndani, ambapo jumla ya wataalam 4,838 waliajiriwa kwa utaratibu wa **ajira za mikataba** ya muda mfupi kwa kutumia mapato ya ndani. Kati yao, watumishi 4,183 wameajiriwa kwenye Hospitali za Rufaa za Mikoa, kanda, maalum na Hospitali ya Taifa Muhimbili na watumishi 655 wameajiriwa ngazi ya afya ya msingi.

Motisha kwa Watumishi wa Afya

57. **Mheshimiwa Spika**, Wizara kwa kushirikiana na wadau wa maendeleo itaendelea **kuweka mazingira mazuri na yenye kuvutia kwa watumishi wa Sekta ya Afya** ili kuwabakiza watumishi wa Sekta ya Afya katika maeneo yao ya kazi. Katika mwaka wa fedha 2023/24, Serikali ilinunua jumla ya magari 873 kwa ajili ya kuwahudumia watumishi ili kuwarahisishia usafiri wanapokwenda kutekeleza majukumu yao ya kikazi. Aidha, Serikali imetoa kiasi cha **Shilingi 3,650,000,000 kama mikopo yenye riba nafuu** kwa watumishi wa afya ili waweze kumudu gharama za maisha.

Ufadhili wa Masomo ya ubingwa na ubingwa bobezi

58. **Mheshimiwa Spika**, Katika kuimarisha na kuzisogeza huduma za kibingwa na ubingwa bobezi karibu zaidi na wananchi, Wizara imeendelea kutoa ufadhili wa masomo kwa ngazi hizo kupitia Mpango wa Ufadhili wa

Masomo wa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania unaojulikana kama ***Dkt. Samia Afya Scholarship*** wa kutoa ufadhili kwa watumishi wa Sekta ya Afya kwa utaratibu wa SETI. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya **wataalam 1,251 wanaosomea ubingwa na ubingwa bobezi katika vyuo mbalimbali ndani na nje ya nchi walipata ufadhili wa masomo**. Kati ya watumishi hao, 934 wanasoma vyuo vya ndani na 317 wanasoma vyuo vya nje ya nchi ambapo wataalam 601 ni wapya na 650 ni wale wanaoendelea na masomo. Aidha, wataalam 83 wanasoma kwa mfumo wa seti ili kukamilisha huduma za kibobezi kwenye Hospitali za kanda, maalum na Taifa. ***Tunamshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kukubali kutoa fedha kiasi cha Shilingi Bilioni 9 kwa ajili ya mafunzo ya wataalam bingwa na bingwa bobezi nchini.***

UGHARAMIAJI WA HUDUMA ZA AFYA

59. ***Mheshimiwa Spika***, Serikali imeendelea kutenga fedha kutoka vyanzo mbalimbali kwa ajili ya kugharamia huduma za afya kwa wananchi. Katika kipindi cha mwaka 2023/24 kiasi cha **Shilingi trilioni 2.5** kilitengwa ukilinganisha na kiasi cha **Shilingi trilioni 2.1** kilichotengwa mwaka 2022/23. Fedha hizi zimetumika kugharamia vipaumbele mbalimbali katika Sekta ya Afya ikiwemo ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya kutolea huduma za afya katika ngazi zote, ununuzi wa dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi, rasilimali watu.
60. ***Mheshimiwa Spika***, Katika kutekeleza maelekezo ya Sera ya Afya ya mwaka 2007 kuhusu utoaji huduma za **matibabu bila malipo kwa makundi maalum** (Wajawazito, Watoto chini ya miaka mitano, wazee wa zaidi ya miaka 60 wasio na uwezo), Serikali imeendelea kutekeleza Sera hiyo ambapo hadi kufikia Machi 2024, kiasi cha **Shilingi 126,746,199,080** kimetumika kwa ajili ya ununuzi, usambazaji na utoaji wa **chanjo kwa watoto** ili kuwakinga na magonjwa kama vile pepopunda, kupooza, nimonia, surua na kuharisha na kiasi cha **Shilingi 788,736,000** kimetumika kwa ajili ya ugharamiaji wa **chanjo kwa wajawazito**. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Jumla ya fedha zilizotumika

kugharamia huduma za chanjo kwa akinamama wajawazito na watoto wenye umri chini ya miaka mitano (5) ni **Shilingi 127,534,935,080** ikilinganishwa na kiasi cha Shilingi 118,787,795,750 kilichotumika katika kipindi kama hicho mwaka 2023.

61. **Mheshimiwa Spika**, Kwa upande wa dawa, kiasi cha **Shilingi 3,431,724,619** kimetumika kugharamia **ununuzi na usambazaji wa dawa za watoto** wenye umri chini ya miaka mitano ambazo ni dawa ya kutibu kuharisha (ORS na ZINC), dawa ya kutibu Nimonia (vidonge vya Amoxylin na sindano), dawa za kutibu Malaria (dawa mseto na sindano). Vilevile, kiasi cha **Shilingi 10,700,124,245** kimetumika **kugharamia dawa za wajawazito** ikiwemo dawa za kuongeza damu (Fefol) dawa za kuzuia kutoka damu nyingi baada ya kujifungua (Oxytocin), dawa ya kukinga na kutibu kifafa cha mimba (Magnesium Sulfate), dawa kinga ya Malaria (SP), chanjo ya Tetenasi (TT) na dawa ya Misoprostol. Hivyo, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya fedha zilizotumika kugharamia huduma za dawa kwa wajawazito na watoto chini ya miaka mitano ni **Shilingi 14,131,848,864.00** ikilinganishwa na kiasi cha Shilingi 5,650,818,292.00 kilichotumika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Vilevile, Serikali imeendelea kuhakikisha Wananchi wanapata huduma za matibabu bila malipo kwa magonjwa ya UKIMWI, Kifua Kikuu (TB) na Malaria ambapo katika kipindi hiki kiasi cha **Shilingi 469,020,000,000** zimetumika. ***Ikumbukwe kuwa huduma hizi zote zinatolewa bila malipo kwa wananchi***
62. **Mheshimiwa Spika**, Wizara imeendelea kuhakikisha **wananchi wasio na uwezo wanapata huduma za afya** kwa kupitia utaratibu wa **misamaha mbalimbali inayotolewa na Hospitali**. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali za kitaifa, Hospitali maalum, Hospitali za rufaa za kanda na mikoa zimeweza kutoa huduma za afya kwa njia ya msamaha zenye thamani ya **Shilingi 79,277,579,622** kwa wagonjwa **425,157** waliopatiwa huduma hizo katika Hospitali za Rufaa za Mikoa, Kanda, Maalum na Taifa. Huduma zilizoongoza kutolewa misamaha ni huduma za uchujaji damu (Dialysis), huduma za mionzi kwa wagonjwa wa saratani, vipimo vya maabara, huduma za radioiojia, huduma za upasuaji,

gharama za kumuona daktari, dawa na huduma za wagonjwa mahututi (ICU). ***'Nitumie fursa hii kuwakumbusha watoa huduma za afya kuzingatia Sera ya Afya ya Mwaka 2007 inayotambua uwepo wa makundi maalum na wasio na uwezo. Aidha, nitoe rai kwa wananchi kufuata utaratibu uliowekwa na Serikali katika kupata misamaha ya matibabu kwa mujibu wa Sera'.***

63. ***Mheshimiwa Spika;*** Katika kutatua changamoto zilizopo katika ugharamiaji wa huduma za afya nchini sambamba na kuhakikisha Watanzania wote wanakuwa na uhakika wa kupata huduma za Afya bila ya kikwazo cha fedha, tarehe 1 Novemba, 2023 Bunge lako tukufu lilipitisha muswada wa **Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote** ambao ulisainiwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 19 Novemba, 2023 kuwa Sheria namba 13 ya mwaka 2023. Lengo la kutungwa kwa Sheria hiyo ni kuhakikisha upatikanaji wa huduma bora za afya kwa watanzania wote bila kikwazo cha kifedha pindi wanapohitaji huduma za afya. ***'Kipekee nipende kuwashukuru Waheshimiwa Wabunge pamoja na Bunge lako tukufu kwa kupitisha muswada wa Sheria ya Bima ya Afya kwa wote Na. 13 ya mwaka 2023. Kupitishwa kwa Sheria hii kunaweka msingi wa mfumo madhubuti na endelevu wa ugharamiaji huduma za afya nchini'.***

MIRADI YA MAENDELEO

64. ***Mheshimiwa Spika,*** Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara imeendelea na utekelezaji wa miradi 77 yenye thamani ya **Shilingi 335,347,823,653.86** iliyo katika hatua mbalimbali za utekelezaji. Fedha hizo zinajumuisha fedha za mapato ya ndani na fedha kutoka kwa wadau wa maendeleo. Hadi kufikia Machi 2024 jumla ya fedha kiasi cha **Shilingi 193,915,266,271.66** sawa na asilimia 58 kimetolewa kwenye miradi kwa ajili ya utekelezaji. Kati ya miradi hiyo inayotekelezwa na Wizara, miradi minne (4) **imekamilika** kwa asilimia 100 ya utekelezaji na imeanza kutoa huduma; Miradi 11 imefikia **zaidi ya asilimia 80**; Miradi sita (6) utekelezaji umefikia **wastani wa asilimia 60**; miradi mitatu (3) utekelezaji

wake umefikia **wastani wa asilimia 40**; miradi mitano (5) utekelezaji wake umefikia **wastani wa asilimia 20** na miradi 48 ambayo ipo katika hatua za awali za kuanza kutekelezwa. **Maelezo kina yapo ukurasa wa 232 hadi ukurasa wa 105 na katika kiambatisho Na. 8 katika hotuba yangu**

UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA TAASISI ZILIZO CHINI YA WIZARA.

65. ***Mheshiwa Spika***, Wizara inasimamia Taasisi na Mamlaka ambazo zinajihusisha na huduma za Afya nchini, Miongoni mwa Taasisi na Mamlaka hizo ni pamoja na; **Bohari ya Dawa (MSD), Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF), Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA), Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali (GCLA) na Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR)**. Utekelezaji wa majukumu ya Taasisi zilizo chini ya Fungu 52 umeainishwa kuanzia **ukurasa wa 232 hadi 262 wa hotuba yangu**. Aidha kwa kifupi naomba kutoa ufafanuzi wa moja ya jukumu la kisheria la NHIF.
66. ***Mheshimiwa Spika***, katika mwaka wa fedha 2023/24, Wizara imeidhinisha matumizi ya kitita kipya cha mafao cha Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya cha mwaka 2023. Kitita hicho kimeoanishwa na Orodha Muhimu ya Dawa (NEMLIT) pamoja na Mwongozo wa Tiba wa Taifa (STG). Kikita hicho kitaboresha upatikanaji wa huduma bora za kibingwa na ubingwa bobezi karibu na wanachama. Aidha kitita hiki kimezingatia maendeleo ya teknolojia ya tiba, hali halisi ya bei katika soko na uwezo wa Mfuko kugharamia huduma hizo huku ukiendelea kuwa endelevu kwa kuzingatia ushauri wa Taarifa ya mapendekezo ya Tathmini ya Uhai na uendelevu kwa kipindi kinachoishia tarehe 30 June 2021.
67. ***Mheshimiwa Spika***, Mambo makubwa yaliyofanyiwa maboresho katika kitita cha mafao cha mwaka 2023 ni pamoja na;
- ✓ Kuongezeka kwa **dawa mpya 254** zenye ufanisi ambazo awali wanachama walilazimika kutoa fedha taslimu kwakuwa hazikuwa sehemu ya Kitita cha mwaka 2016;

- ✓ **Dawa 178 ambazo hazikuwa kwenye Orodha ya Dawa Muhimu ya Taifa (NEMLIT) zimeongezwa baada ya Wizara kufanya mapitio ya NEMLIT** na kutoa nyongeza (*addendum*) na hivyo kujumuishwa katika kitita cha NHIF cha mwaka 2023;
- ✓ Kuwaepusha wanachama kuendelea kutumia dawa zisizo na matokeo chanya hivyo kuwaepusha na magonjwa yasiyoambukizwa kutokana na usugu wa dawa husika;
- ✓ Kusogeza huduma za kibingwa na ubingwa bobezi karibu na wananchi kuanzia Hospitali za ngazi mkoa na Kanda, kuondoa usumbufu wa kukosa baadhi ya dawa na huduma nyingine. Huduma hizo ni pamoja na matibabu ya saratani, upasuaji wa mifupa, upasuaji wa moyo ambazo awali zilikuwa zinatolewa katika Hospitali za ngazi ya Taifa tu;
- ✓ Kuweka usawa wa ada ya usajili na kumuona madaktari wenye elimu na taaluma zinazofanana kwa wanufaika wa NHIF. Mathalani, kwa kitita kipya Daktari Bingwa katika ngazi ya Rufaa Mkoa ada imeongezeka kutoka Shilingi 15,000 hadi Shilingi 25,000 ambapo ni sawa na ada ya kumuona Daktari aliyeko ngazi ya Kanda na Taifa. Hatua hii itavutia madaktari bingwa kufanya kazi katika Hospitali za Rufaa za Mikoa hususan ya pembezoni;
- ✓ Ada ya usajili na kumuona daktari kwa wanufaika wa NHIF kwa ngazi ya Wilaya imeongezeka kutoka Shilingi 5,000 hadi Shilingi 7,000; kwa ngazi ya Kituo cha Afya ada imeongezeka kutoka Shilingi 2,000 hadi Shilingi 7,000 na kwa ngazi ya Zahanati ada imeongezeka kutoka Shilingi 1,000 hadi Shilingi 3,000. **Hatua hiyo itaongeza mapato katika vituo na motisha kwa watumishi wa Zahanati, Vituo vya Afya na Hospitali za Wilaya na hivyo kuvutia Madaktari kufanya kazi katika vituo hivi;**

68. **Mheshimiwa Spika**, kwa kutambua kuwa huduma za afya zinabadilika mara kwa mara kwa kuzingatia mabadiliko ya teknolojia na hali halisi ya soko, ongezeko la magonjwa yasiyoambukiza na kukua kwa Sekta ya Afya

ya umma na binafsi, NHIF itafanya mapitio ya kitita cha mafao yake kila baada ya miaka miwili (2). Aidha, Serikali inakusudia kuanzisha **Chombo cha Kitaifa cha Udhibiti wa Bei za Huduma za Afya** katika ngazi zote nchini kama inavyofanyika kwenye udhibiti wa gharama za maji, umeme na mafuta. Lengo ni kudhibiti ukuaji holela wa gharama za afya kwa wananchi hususan wasio na bima ya afya.

UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA MABARAZA NA BODI ZA KITAALUMA.

69. ***Mheshimiwa Spika***, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Wizara imeendelea na jukumu la kusimamia utendaji wa wataalam wa Sekta ya Afya ambapo katika kutekeleza hilo mabaraza na bodi mbalimbali za kitaaluma ziliundwa kisheria kwa ajili ya kusimamia majukumu hayo. Mabaraza na bodi za kitaaluma ni pamoja na; Baraza la Madaktari Tanganyika, Baraza la Afya Mazingira, Baraza la Tiba Asili na Tiba Mbadala, Baraza la Uuguzi na Ukunga, Baraza la Famasia, Baraza la Wataalam wa Macho, Baraza la Radiologia, Baraza la Wataalam wa Maabara, Bodi ya Maabara Binafsi za Afya (PHLB) na Bodi ya Ushauri wa Hospitali Binafsi. Utekelezaji wa majukumu ya Mabaraza na Bodi za Kitaaluma umeainishwa kuanzia **ukurasa wa 262 hadi 286** wa hotuba yangu

VIPAUMBELE VYA WIZARA YA AFYA NA BAJETI YA MAPATO, MATUMIZI YA KAWAIDA NA MIRADI YA MAENDELEO KWA MWAKA WA FEDHA 2024/25.

70. **Mheshimiwa Spika**, Katika mwaka wa fedha 2024/25 Wizara imejiwekea vipaumbele vifuatavyo ili kuboresha huduma za afya nchini:-
- Kuimarisha huduma za kinga dhidi ya magonjwa;
 - Kuimarisha upatikanaji na ubora wa huduma za afya zinazotolewa na vituo vya kutolea huduma za afya kuanzia ngazi ya Zahanati hadi Taifa;
 - Kuimarisha mifumo ya ugharamiaji wa huduma za afya nchini;
 - Kuimarisha huduma za afya ya uzazi, mama na mtoto ili kupunguza vifo vya wajawazito na watoto wachanga;
 - Kuimarisha upatikanaji na uendelezaji wa wataalam katika Sekta ya Afya kwa fani za kati, ubingwa na ubingwa bobezi;
 - Kuimarisha huduma za matibabu ya ubingwa na ubingwa bobezi nchini;
 - Kuendeleza na kusimamia afua za Tiba Asili na Tiba Mbadala;
 - Kuimarisha upatikanaji wa huduma za magonjwa ya kuambukiza, magonjwa yasiyoambukiza na magonjwa ya mlipuko;
 - Kuimarisha huduma za afya ya akili, huduma za utengamao hususan kwa watoto, wazee na watu wenye ulemavu; na
 - Kusimamia Tafiti na matumizi ya matokeo ya tafiti mbalimbali za afya.
71. **Mheshimiwa Spika**, Kwa mwaka 2024/25, Wizara imekadiria kutumia kiasi cha Shilingi 1,311,837,466,000 kutekeleza **vipaumbele 10 kwa kutumia afua (intervention) 89** kama ifuatavyo:-
- Kuimarisha huduma za kinga dhidi ya magonjwa ambapo kiasi cha **Shilingi 117,611,588,304.00** kimetengwa zitakazotekeleza afua zifuatazo:
 - Kuendelea kuimarisha utekelezaji wa afua za chanjo kwa kuwafikia watoto (*surviving infants*) 3,117,564 wenye umri chini ya miaka miwili (2), wasichana 871,429 wenye umri wa miaka tisa (9) na wajawazito 3,298,437 (**Shilingi 115,369,238,904.00**);

- b. Kutekeleza afua za lishe ikiwa ni pamoja na kuendelea kuhimiza unyonyeshaji na ulishaji sahihi wa watoto, elimu ya lishe kwa jamii na kuimarisha Mpango wa kuongeza virutubishi kwenye vyakula ambapo ununuzi na usimikaji wa mashine 300 za kuongeza virutubishi (Dozifiers) utafanyika **(Shilingi 1,607,700,000.00);**
 - c. Kuimarisha utekelezaji wa afua za usafi na afya mazingira katika jamii, Mipakani, taasisi za umma na binafsi ikiwemo kutekeleza kampeni ya mtu ni afya awamu ya pili **(Shilingi 634,649,400.00);** na
 - d. Kuendeleza utekelezaji wa Mpango Jumuishi wa Wahudumu wa Afya Ngazi ya Jamii **(Shilingi 1,000,000,000.00).**
- ii. Kuimarisha upatikanaji na ubora wa huduma za afya zinazotolewa na vituo vya kutolea huduma za afya katika ngazi zote ambapo jumla ya **Shilingi 219,010,767,716.00** zimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-
- a. Kununua, kutunza na kusambaza dawa na bidhaa nyinginezo katika ngazi zote za utoaji wa huduma za afya **(Shilingi 200,000,000,000.00);**
 - b. Kuimarisha upatikanaji wa damu salama **(Shilingi 3,503,771,816.00);**
 - c. Kuimarisha huduma za uchunguzi wa magonjwa katika vituo vya kutolea huduma za afya nchini **(Shilingi 8,596,534,400.00);**
 - d. Kuimarisha na kuunganisha mifumo ya TEHAMA katika vituo vya kutolea huduma ili kuboresha ufanisi, kuimarisha udhibiti na kupunguza gharama katika utoaji wa huduma za afya **(Shilingi 2,000,000,000.00);**
 - e. Kuimarisha ubora wa huduma za Uuguzi na Ukunga katika ngazi zote za kutolea huduma kwa vituo vya umma na binafsi **(Shilingi 4,910,461,500.00);**

- iii. Kuimarisha mifumo ya ugharamiaji wa huduma za afya nchini ambapo kiasi cha Shilingi **6,000,000,000.00** kimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-
 - a. Kufanya mapitio ya mkakati wa upatikanaji wa rasilimali fedha kwa ajili ya kugharamia huduma za Afya;
 - b. Kusimamia utekelezaji wa Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote nchini ikiwemo mfumo wa utambuzi wa wanufaika pamoja na kutoa elimu kwa wananchi kuhusu umuhimu wa Bima ya Afya;
 - c. Kuanza mchakato wa kuanzisha Chombo cha Kitaifa cha Udhubiti wa bei za huduma za afya katika ngazi zote;
 - d. Kuimarisha uhai na ustahimilivu wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya;
 - e. Kuimarisha ubia kati ya Serikali na Sekta Binafsi katika utoaji wa huduma za afya nchini;
- iv. Kuimarisha huduma za afya ya uzazi, mama na mtoto ambapo kiasi cha Shilingi **17,189,250,000.00** kimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-
 - a. Kununua na kusambaza dawa muhimu za uzazi salama (Magnesium sulphate, Oxytocin, FeFo na SP) pamoja na dawa za uzazi wa mpango, dawa kinga za minyoo, dawa za kuongeza damu, dawa za Malaria, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi;
 - b. Kuimarisha upatikanaji wa dawa bila malipo kwa ajili ya watoto wenye umri chini ya miaka mitano ikiwemo dawa za kutibu nimonia na kuharisha;
 - c. Kujenga, kukarabati na ununuzi wa vifaa tiba vya wodi 100 maalum za watoto wachanga (Neonatal Care Unit - NCU) wagonjwa na waliozaliwa na uzito pungufu.
- v. Kuimarisha upatikanaji wa wataalam katika Sekta ya Afya katika fani za kati, ubingwa na ubingwa bobenzi kiasi cha **Shilingi 74,000,000,000** kimetengwa kuteleza afua zifuatazo:-
 - a. Kuendelea kutoa ufadhili wa mafunzo ndani na nje ya nchi

kwa wataalam wa ngazi ya ubingwa na ubingwa bobezi 1,300 (wataalam wapya 600, wataalam wanaoendelea 700) na kufadhili mafunzo ya kada za kati za kimkakati **(Shilingi 9,000,000,000.00);**

- b. Kutoa mafunzo ya afya ya kada za kati katika vyuo vya afya vya umma **(Shilingi 10,000,000,000.00);**
- c. Kugharamia mafunzo kwa vitendo ya watarajali wa kada mbalimbali za afya **(Shilingi 54,000,000,000.00);**
- d. Kujenga na kukarabati miundombinu ya vyuo vya mafunzo ya Afya vya umma **(Shilingi 1,000,000,000.00);** na
- e. Kuanzisha kozi mpya ili kukidhi mahitaji ya sasa ya Sekta ya Afya.

vi. Kuimarisha huduma za matibabu ya ubingwa na ubingwa bobezi nchini ambapo kiasi cha **Shilingi 89,858,609,000.00** kimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-

- a. Kuendelea kutoa huduma za matibabu ya ubingwa na ubingwa bobezi katika Hospitali ya Taifa, Hospitali maalum, Kanda na Mikoa pamoja na kuanzisha huduma mpya kulingana na mahitaji ikiwemo:
 - ✓ Kuanza hatua za awali za kuanzisha huduma za upasuaji wa ubongo na mishipa ya fahamu kwa kutumia **Artificial Intelligence – Robbot** katika Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI);
 - ✓ **Upandikizaji wa figo** Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Ziwa Bugando; na
 - ✓ **Upandikizaji wa ujauzito** katika Hospitali ya Taifa ya Muhimbili na Hospitali ya Benjamin Mkapa Dodoma.
- b. Kuwekeza katika vifaa tiba vitakavyowezesha utoaji wa huduma za ubingwa na ubingwa bobezi ikiwemo ununuzi wa Mitambo ya kupima na kutibu moyo bila kufungua kifua **(Cathlab) mbili (2)** kwa ajili ya Hospitali ya Rufaa ya

Kanda Mbeya na Chato na mtambo kwa ajili ya uchunguzi na Tiba ya Saratani (**LINAC**) kwa Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Ziwa Bugando

- c. Kuendeleza **ujenzi wa miundombinu** katika Hospitali 6 za Rufaa za Kanda za Chato, Mtwara, Mbeya, KCMC, Bugando, Benjamin Mkapa, ujenzi wa Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Magharibi Kigoma na Hospitali 28 za rufaa za mikoa;
- d. Kuendeleza ujenzi wa kituo cha matibabu ya Saratani tawi la Taasisi ya Saratani Ocean Road – Mbeya;
- e. Kuanzisha tawi la Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete Kanda ya Ziwa (JKCI- Chato),
- f. Kuanza hatua za awali za maandalizi ya Taasisi ya Sayansi ya Tiba ya Magonjwa ya ubongo, mgongo na mishipa ya fahamu ili kuimarisha huduma za upasuaji wa ubongo na mishipa ya fahamu nchini;
- g. Kugharamia huduma za matibabu ya ubingwa bobezi ndani ya nchi hususan kupandikiza figo, kupandikiza uloto, kupandikiza vifaa vya usikivu kwa watoto na kufanya upasuaji wa ubongo bila kufungua fuvu ili kuwasaidia wananchi wasio na uwezo sambamba na kuwajengea uwezo wataalam wa ndani kutoa huduma hizo kwa umahiri zaidi;
- h. Kuanzisha Kituo cha Umahiri cha Upandikizaji Uloto na Magonjwa ya Damu cha Afrika Mashariki katika Hospitali ya Benjamin Mkapa;
- i. Kuimarisha mifumo ya kielektroniki katika Hospitali zilizoteuliwa ili ziweze kutoa huduma za ubingwa na ubingwa bobezi kupitia Tiba Mtandao (Telemedicine) ndani na nje ya nchi;
- j. Kuendelea kutoa huduma za ubingwa na ubingwa bobezi kwa wagonjwa kutoka nje ya nchi (Tiba Utalii);

- vii. Kuendeleza na kusimamia afua za Tiba Asili na Tiba Mbadala ambapo kiasi cha Shilingi **1,500,000,000.00** kimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-
- a. Kuanza utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Tiba Asili na Tiba Mbadala;
 - b. Kuendeleza huduma za Tiba Asili ikiwemo mashamba ya miti dawa katika mikoa mbalimbali likiwemo shamba la Mzenge B Kisarawe;
 - c. Kununua ardhi na kufanya usanifu wa ujenzi wa Hospitali maalum ya kitaifa ya kutoa huduma jumuishi za Tiba Asili na Tiba Mbadala;
 - d. Kuongeza Hospitali zinazotoa huduma jumuishi za Tiba Asili kutoka Hospitali za Rufaa za Mikoa saba (7) hadi kumi na nne (14);
- viii. Kuimarisha udhibiti wa Magonjwa ya Kuambukiza, Magonjwa Yasiyoambukiza, Magonjwa ya Mlipuko na Huduma za Afya za Dharura ambapo kiasi cha **Shilingi 84,864,241,569.00** kimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-
- a. Utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Kudhibiti Malaria kwa kununua na kusambaza vyandarua vyenye dawa kwa jamii, kununua vitendanishi na dawa ili kuwezesha ugunduzi na matibabu ya ugonjwa wa Malaria;
 - b. Utekelezaji wa Mpango wa Kudhibiti Kifua Kikuu na Ukoma kwa kununua vifaa, vifaa tiba, vitendanishi na dawa;
 - c. Utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Kudhibiti UKIMWI, Homa ya Ini na magonjwa ya ngono nchini kwa kununua vitendanishi vya kupima magonjwa hayo pamoja na dawa kinga na dawa za kufubaza VVU;
 - d. Kutoa elimu kwa umma kuhusu vichochezi na visababishi vya magonjwa yasiyoambukiza ikiwemo tabia bwete, uzito uliokithiri, matumizi ya sukari, chumvi, na mafuta kupita kiasi pamoja na kuelimisha

- kuhusu athari za matumizi ya tumbaku na unywaji wa pombe kupita kiasi;
- e. Kuimarisha upatikanaji wa dawa za kutibu magonjwa yasiyoambukiza;
 - f. Kutoa mafunzo kwa watoa huduma za magari ya wagonjwa (*paramedics*) kwa kushirikiana na Vyuo vya kati na Vyuo Vikuu nchini; na
 - g. Kuimarisha Mfumo wa Kitaifa wa Uratibu na Usimamizi wa Afua za Afya ya Jamii ikiwemo kuanzisha Taasisi ya Taifa ya Afya ya Jamii;
- ix. Kuimarisha huduma za Afya ya Akili, huduma za utengamano na Tiba Shufaa hususan kwa Watoto, Wazee na Wenye Ulemavu kiasi cha **Shilingi 9,318,528,988.00** kimetengwa;
- a. Kutoa elimu kwa umma kuhusu vihatarishi vya afya ya akili na namna ya kukabiliana navyo;
 - b. Kuimarisha miundombinu ya kutolea huduma za afya ya akili katika Hospitali za Rufaa za Mikoa na Hospitali za Halmashauri;
 - c. Kuimarisha upatikanaji wa dawa za afya ya akili;
 - d. Kuanzisha huduma za afya ya akili kwa njia ya mtandao; na
 - e. Kuanzisha huduma tatu za utengamano (Fiziotherapia, Tiba Kazi (*occupational therapy*), Matamshi na Lugha (*Speech and language therapy*) katika Hospitali za Rufaa za Mikoa 10;
 - f. Kuimarisha miundombinu ya kutolea huduma za utengamano katika Hospitali za Rufaa za Mikoa na kuendeleza utoaji wa huduma za utengamano kuanzisha kituo cha umahiri cha huduma za utengamano;
 - g. Ununuzi wa dawa, vifaa na vifaa tiba vya kutolea huduma za utengamano pamoja na vifaa saidizi ikiwemo mikongojo kwa wazee;
 - h. Kuratibu uanzishwaji wa Klabu za Afya za Wazee katika ngazi ya Halmashauri.

- x. Kusimamia Tafiti na matumizi ya matokeo ya tafiti mbalimbali za afya ambapo kiasi cha **Shilingi 3,508,968,000.00** kwa ajili ya kutekeleza afua zifuatazo;
- a) Tafiti za magonjwa yasiyoyakuambukiza ikiwemo Saratani,
 - b) Ufuatiliaji wa usugu wa vimelea dhidi ya dawa,
 - c) Utafiti juu ya changamoto ya Afya ya Akili,
 - d) Utafiti juu ya matumizi ya *Energy Drink*,
 - e) Utafiti kuhusu Nguvu za Kiume na
 - f) Utafiti kuhusu dawa za Tiba Asili.

SHUKRANI

72. **Mheshimiwa Spika**, Katika kutekeleza majukumu yake, Wizara imeendelea kushirikiana na nchi rafiki, Mashirika ya Kimataifa na Sekta nyingine zinazosaidia kuchangia katika uboreshaji na utoaji wa huduma za Afya nchini. Hivyo basi, nitumie wasaa huu kuzishukuru nchi za Canada, Denmark, Ireland, Uswisi, Korea Kusini na Mashirika ya Maendeleo ya Kimataifa yakiwemo Benki ya Dunia, UNFPA na UNICEF kwa kuchangia katika Mfuko wa Afya wa Pamoja (Health Basket Fund), ambao umesaidia kwa kiasi kikubwa kuboresha huduma za afya nchini hususan Afya ya Msingi. Aidha, napenda kuzishukuru nchi za Marekani, Uingereza, Ujerumani Ufaransa China, Cuba, India, Italia, Japan, Misri, Sweden na nchi nyingine ambazo zimeendelea kuisaidia Wizara kwa njia mbalimbali ikiwemo kufadhili miradi mbalimbali inayotekelelezwa na Serikali kwa kushirikiana na Mashirika yasiyo ya kiserikali ili kuboresha huduma za afya nchini. Nayashukuru pia mashirika mengine ya Kimataifa kwa ushirikiano walioutoa kwa Wizara. Pia niwashukuru watu binafsi, vyama vya hiari na mashirika yasiyo ya kiserikali ya ndani ya nchi kwa kuwa mstari wa mbele katika kuchangia uimarishaji wa huduma za afya. Navishukuru Vyuho Vikuu vyote vinavyoshirikiana na Sekta ya Afya. **Naomba kutokana na muda, Wadau wote niliowaainisha kuanzia ukurasa wa 302 hadi 305 waingizwe kwenye kumbukumbu rasmi za bunge lako tukufu.**

73. ***Mheshimiwa Spika***, Kipekee nipende kutoa shukran zangu kutoka kwa viongozi na watumishi wa Wizara ya Afya kwa ushirikiano wao mkubwa. Napenda kumshukuru **Mheshimiwa Dkt. Godwin Mollel (Mb)**, Naibu Waziri wa Afya. Aidha, naomba kuwashukuru **Dkt. John Jingu**, Katibu Mkuu na **Dkt. Grace Magembe**, Naibu Katibu Mkuu na **Prof. Tumain Nagu**, Mganga Mkuu wa Serikali. Vilevile, nawashukuru, **Wakurugenzi na Wakuu wa Vitengo** vya Wizara. Nichukue fursa hii pia kuwashukuru Wakurugenzi wa Hospitali ya Taifa, Maalum na Kanda ambao ni **Prof. Mohamed Janabi** (Hospitali ya Taifa Muhimbili), **Prof. Abel Makubi** (Taasisi ya Mifupa MOI), **Dkt. Peter Kisenge** (Taasisi ya Moyo Jakaya Kikwete), **Dkt. Julius Mwaiselage**, (Taasisi ya Saratani ya Ocean Road), **Dkt. Leonard Subi** (Hospitali ya Kibong'oto), **Dkt. Paul Lawala** (Hospitali ya Mirembe) na Wakurugenzi wa Hospitali za Rufaa za Kanda **Dkt. Godlove Mbwani** (Hospitali ya Rufaa Kanda ya Nyanda za Juu Kusini Mbeya), **Dkt. Alphonse Chandika** (Hospitali ya Benjamin Mkapa), **Dkt. Brian Mawalla** (Hospitali ya Rufaa ya Kanda Chato), **Dkt. George Msigati** (Hospitali ya Rufaa ya Kanda Mtwara), **Dkt. Fabian Massaga** (Hospitali ya Bugando), **Prof. Geleard Masenga** (Hospitali ya Rufaa ya Kanda KCMC) na **Bi. Brenda Msangi** (Hospitali ya Rufaa ya Kanda CCBRT).
74. ***Mheshimiwa Spika***, Naomba pia kuwashukuru Wakurugenzi na Wakuu wa Taasisi zote zilizo chini ya Wizara ambao ni **Bw. Maveré Tukai** (MSD), **Bw. Benard Konga** (NHIF), **Bw. Adam Fimbo** (TMDA), **Prof. Aboud Said** (NIMR), **Dkt. Fidelis Mafuniko** (Mamlaka ya Mkemia Mkuu wa Serikali), pamoja na **Wasajili wa Bodi na Mabaraza ya Kitaaluma**. Vilevile nawashukuru **Waganga Wakuu wa Mikoa na Wilaya, Waganga Wafawidhi** wa Hospitali za Rufaa za Mikoa, Hospitali za Halmashauri, Vituo vya Afya, Zahanati, **Wakuu wa Vyuo vya Mafunzo** vilivyo chini ya Wizara na **Wafanyakazi wote wa Wizara** na Mashirika ya Dini, Mashirika ya Kujitolea na Mashirika Binafsi. Natoa shukrani kwa **Sekta zote** ambazo tunashirikiana nazo katika kutoa huduma za afya pamoja na wananchi wote kwa ushirikiano wao.

75. ***Mheshimiwa Spika,*** Nichukue fursa hii pia kuishukuru **Familia yangu,** kwa uvumilivu wao na kwa kunitia moyo katika kutekeleza majukumu yangu ya Kitaifa. Aidha, napenda kuwashukuru **Wananchi wa Jimbo la Tanga Mjini** kwa kuendelea kuniamini, kuniunga mkono na kushirikiana nami kikamilifu katika kuijenga Tanga yetu ili kupata maendeleo zaidi katika nyanja zote za kisiasa, kiuchumi na kijamii. Naahidi kuwa nitaendelea kuwaenzi na kuwatumikia kwa nguvu zangu zote ili kuleta mabadiliko ya haraka ya kimaendeleo katika Jimbo letu.

MAOMBI YA FEDHA KWA MWAKA 2024/25

Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka 2024/25

76. ***Mheshimiwa Spika***, kwa mwaka wa fedha 2024/25 Wizara na Taasisi zilizo chini yake imekadiria kukusanya kiasi cha **Shilingi bilioni mia saba hamsini na sita, milioni mia nane sitini na sita, elfu sitini na mia mbili arubaini na nane** (756,866,060,248.00). Kati ya fedha hizo, **Shilingi bilioni sabini, milioni mia nane ishirini na nane laki tano, mia moja themenini na tisa na senti sitini na tisa** (70,828,500,189.69) zinatarajiwa kukusanywa kutoka vyanzo vya ndani Makao Makuu ya Wizara, **Shilingi bilioni mia moja thelethini na nne, milioni mia moja sabini na moja, laki nne na elfu tisini na tisa, mia nane na kumi na senti thelathini na moja** (134,171,499,810.31) zinatarajiwa kukusanywa kutoka Hospitali za Rufaa za Mikoa, **Shilingi bilioni mia tano hamsini na moja, milioni mia nane sitini na sita, elfu sitini na mia mbili arubaini na nane** (551,866,060,248.00) zinatarajiwa kukusanywa kutoka katika Taasisi na Mashirika yaliyo chini ya Wizara. Makusanyo hayo ni sawa na ongezeko la asilimia 12 ikilinganishwa na makadirio ya **Shilingi bilioni mia sita sabini na saba, milioni mia sita ishirini na moja, laki moja na elfu sitini na nane mia tatu tisini na senti tisini na tano** (677,621,168,390.95) kwa mwaka 2023/24.

Matumizi ya Kawaida

77. ***Mheshimiwa Spika***, kwa mwaka wa fedha 2024/25, Wizara imepanga kutumia kiasi cha **Shilingi bilioni mia sita thelathini na mbili, milioni mia mbili sitini na saba, laki mbili na elfu ishirini** (632,267,220,000.00) kwa ajili ya Matumizi ya kawaida sawa na asilimia 48 ya bajeti iliyotengwa, ambapo kiasi cha **Shilingi bilioni mia nne themanini na nne, milioni mia tisa thelathini na tano, laki nne na elfu tisini na sita** (484,935,496,000.00) ni kwa ajili ya Mishahara ya Wizara na Taasisi zilizo chini yake, na kiasi cha **Shilingi bilioni mia moja arubaini na saba, milioni mia tatu thelathini na moja, laki saba na elfu ishirini na nne** (147,331,724,000.00) ni kwa ajili ya matumizi mengineyo.

Miradi ya Maendeleo

78. ***Mheshimiwa Spika***, Wizara imepanga kutumia **Shilingi bilioni mia sita sabini na tisa, milioni mia tano sabini, laki mbili na elfu arubaini na sita** (679,570,246,000.00) kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo sawa na asilimia 52 ya bajeti tengwa. Kati ya hizo, fedha za ndani ni **Shilingi bilioni mia nne kumi na sita, milioni mia mbili hamsini na nane, laki sita na elfu tisa** (416,258,609,000.00) na fedha za nje ni **Shilingi bilioni mia mbili sitini na tatu, milioni mia tatu kumi na moja, laki sita na elfu thelathini na saba** (263,311,637,000.00)
79. ***Mheshimiwa Spika***, jumla ya fedha zote zinazoombwa na Wizara ni **Shilingi trilioni moja, bilioni mia tatu kumi na moja, milioni mia nane thelathini na saba, laki nne na sitina na sita elfu** (1,311,837,466,000.00) ili kuweza kutekeleza malengo na vipaumbele iliyojiwekea.

Na	Fungu	Matumizi ya Kawaida	Miradi ya Maendeleo	Jumla
1	Fungu52	632,267,220,000.00	679,570,246,000.00	1,311,837,466,000.00

80. ***Mheshimiwa Spika***, Hotuba hii inapatikana pia katika tovuti za Wizara ya Afya www.moh.go.tz.
81. ***Mheshimiwa Spika***, naomba kutoa hoja.